1869. Twintigste Jaargang. N°. 50.

DE HERAUT.

EENE NEDERLANDSCHE STEM

VOOR

ISRAELS KONING, HET HOOFD DER GEMEENTE.

Vrijdag, 10 December.

Het geloof is uit het gehoor.
Rom. X: 1.

האמנתי כי ארכר
Ps. CXVI: 10.

De uitgave van dit Blad, onder Redactie van Dr. C. SCHWARTZ, geschiedt geregeld des Vrijdags van iedere week. Bijdragen, Brieven, enz., gelieve men franco te adresseren aan de Uitgevers H. DE HOOGH & C°.

Abonnementsprijs per kwartaal *f* **1,50**, franco per post *f* **1,65**. — De Prijs der Advertentiën is van 1—5 regels *f* 1,— elke regel meer 15 Centen. — Groote letters worden naar de plaatsruimte berekend.

Bij dit blad behoort een BIJVOEGSEL.

INHOUD. Een pleit voor de vrije school. — Een belangrijk adres. — Staatkundige dagbladpers. — Toespraak, gehouden door paus Pius IX, op den 2 December 1869, tot de bisschoppen der Roomsch Katholieke wereld, te Rome gekomen ter bijwoning van het Concilie. — Kerk. — School. — Zending. — Boekbeschouwing. — Liefdegaven.

☞ **Zij, die zich abonneeren op de volgende jaargang van dit blad, ontvangen van af heden de nog te verschijnen nummers gratis.**

De blinden en kreupelen.

XXIV.

En de koning toog met zijne mannen naar Jeruzalem, tegen de Jebusieten, die in dat land woonden. En zij spraken tot David, zeggende: Gij zult hier niet inkomen, maar de blinden en kreupelen zullen u afdrijven; dat is te zeggen: David zal hier niet inkomen. Maar David nam den burg Zion in; dezelve is de stad Davids. Want David zeide ten zelven dage: Al wie de Jebusieten slaat, en geraakt aan die watergoot, en die kreupelen, en die blinden, die van Davids ziel gehaat zijn, die zal tot een hoofd en tot een overste zijn; daarom zegt men: Een blinde en kreupele zal in het huis niet komen.
II Samuel V: 6-8.

David had gedurende zeven en een half jaar te Hebron als heerscher over Juda geregeerd, toen eene groote menigte uit alle stammen zich derwaarts begaf, om hem de kroon over alle stammen aan te bieden. In 1 Kronijken XII wordt eene volledige lijst medegedeeld, waaruit blijkt, en dit is feit allezins merkwaardig, dat de verafgelegen noordelijke stammen en de stammen aan de andere zijde van de Jordaan, over welke Isboseth had geheerscht, het grootste getal van afgevaardigden tot deze gewigtige bijeenkomst hebben gezonden. De twee en een halve stam aan de andere zijde der rivier zonden een derde van het geheele getal, en de twee stammen Zebulon en Aser bijna een vierde gedeelte. Dit was evenwel zeer natuurlijk, daar de ver afgelegen stammen slechts vertegenwoordigd konden worden door hunne afgevaardigden, terwijl de nabij wonende als het ware gerekend werden met hunne geheele bevolking tegenwoordig te zijn. Van daar dan ook, dat de afgevaardigden van Juda, waar de zaak van David buitengewoon sterk was, vergelijkenderwijze slechts weinig in getal zijn.

Voorts is het belangrijk, de gronden te vernemen, waarop David de troon aangeboden werd door de overige stammen.

Eerste en onmisbare voorwaarde: »Zie wij, uw gebeente en uw vleesch zijn wij." Men kan hier naauwelijks de aanmerking terughouden, dat van den grooten Zoon van David gezegd wordt: »Hij heeft niet de engelen, maar het zaad van Abraham aangenomen, is ons vleesch en bloed deelachtig geworden."

Doch hij is ook vroeger reeds hun leidsman geweest, heeft als zoodanig hun vertrouwen verdiend, en is nu ook waardig hun koning te zijn. Zij zeggen: »Daartoe ook te voren, toen Saul koning over ons was, waart gij Israël uitvoerende en inbrengende." Bij ondervinding weten wij wat gij in vroegere dagen hebt gedaan, en deze ondervinding geeft ons moed, om ook voor de toekomst vertrouwen te betoonen.

Maar bovenal, God de Heer zelf heeft u tot koning over Israël bestemd. »Ook heeft de HEER tot u gezegd: Gij zult mijn volk Israël weiden, en gij zult tot een voorganger zijn over Israël." Welaan, zij wisten dat alles zeven jaren geleden, en men moet toegeven dat hun erkennen van Davids regt zeer laat komt, maar eindelijk belijden zij, dat hunne natuurlijke gemeenschap met hem, zijne beproefde bekwaamheid als leidsman, en bovenal zijne zalving door God zelven tot koning over Israël, hem aanwijzen als den door God gewilden en van God geschonken heerscher. En wederom komt bij ons onwillekeurig de gedachte op, hoezeer dit van toepassing op Jezus van Nazareth, den Koning van Israël. Hij immers zal eenmaal door Israël, al de stammen van Israël erkend worden als hun wettige Koning, als degene, die uit Israël is en door alle eeuwen zich betoond heeft te zijn de overste Leidsman van Zijn volk, en bovenal door den Vader zelven, uit de hemelen door het woord der getuigenis als Koning der heerlijkheid is verkondigd. En Hij zal dit huldebetoon, al komt het laat, zeer laat, met nederbuigende liefde aanvaarden, zoo als David een verbond met hen te Hebron heeft gemaakt voor het aangezigt des Heeren. Zij onderwierpen zich echter niet onbepaaldelijk, en deden geen afstand van hunne regten, maar integendeel van beide zijden werden zekere voorwaarden vastgesteld, zoodat de regeringsvorm niet een absolute, maar om een woord uit onzen tijd te gebruiken, een constitutioneele was. De voorwaarden waren zonder twijfel dezelfde, die vroeger door Samuël waren vastgesteld geworden, en van kracht bleven ook voor vorsten in lateren tijd, eene soort van krooneed, ofschoon de bepalingen niet zoo naauwkeurig en vast gemaakt waren, en het later meer Oostersch werd, om zoo mogelijk eene regering absolutistisch te maken.

David werd nu tot koning over Israël gezalfd. Dit was de derde zalving. Immers hij werd gezalfd in 't stille en onaanzienlijke vaderhuis door Samuël; hij werd gezalfd tot koning over Juda en Benjamin, en nu eindelijk tot koning over het geheele volk van Israël. Wat dunkt u lezer, zou er niet in de geschiedenis van Jezus eene dergelijke drievuldige zalving te vinden zijn: over 's Vaders huis, over een gedeelte van, en over geheel Israël?

Weldra bespeurde David dat Hebron, ofschoon eene gepaste residentie voor het kleine rijk, veel te zuidelijk gelegen was, om tot hoofdstad voor het groote rijk in aanmerking te kunnen komen. Nogtans was hij ongenegen om zijn stam, op welken hij zoo geheel vertrouwen kon, te verlaten. Hij besloot dus Jeruzalem tot verblijfplaats te kiezen, dat in de noordelijke grens van Sichem en in het gebied van Benjamin gelegen was. Ook Jeruzalem was naauwelijks centraal genoeg voor het geheele land, maar had eene zeer goede ligging, was wel bevestigd en was buitendien, al de omstandigheden in aanmerking genomen, meer toegankelijk voor de stammen van het noorden en oosten. Ook nu nog ziet men dergelijke bepalingen van residentie's in Perzië, waar de vorst meer centrale en beter gelegene deelen des lands voorbijgaat, om in de nabijheid van zijn eigen stam te kunnen vertoeven, op welken hij in tijd van nood en gevaar het meest en best kan vertrouwen. Neemt men nu nog in aanmerking, dat God, die het einde der dingen van den beginne af weet, voorzag dat weldra onder den kleinzoon van David op nieuw eene scheuring zou plaats hebben, en Jeruzalem de residentie werd van een zuidelijk koningrijk, dan kan men veilig aannemen, dat God de dingen alzoo bestierde, dat nu reeds Jeruzalem werd gekozen, om wanneer de dag der scheiding zou aanbreken, de residentie der koningen van Juda voor goed gevestigd zou zijn.

Maar Jeruzalem moest eerst veroverd worden. Het was nog in handen der Jebusieten, ten minste het opperste en meest bevestigde gedeelte, met inbegrip van den berg Sion. In het lager gedeelte van de stad, voor zoover zij afgescheiden of onderscheiden was van de citadel, schijnen de Jebusieten en Israëlieten, voornamelijk uit den stam van Benjamin, bij elkander gewoond te hebben. De vesting was zoo sterk en zoo lang geweest in de handen der Jebusieten, dat zij het voor onmogelijk hielden, dat het bezit daarvan hun ooit betwist zou kunnen worden. Van daar deze verklaring: »Gij zult hier niet inkomen, want de blinden en de kreupelen (of lammen) zullen u afdrijven; dat is te zeggen: David zal hier niet inkomen." Daarom zegt David: »Al wie de Jebusieten slaat, en geraakt aan die watergoot, en die kreupelen, en die blinden, die van Davids ziel gehaat zijn, die zal tot een hoofd en overste zijn; daarom zegt men: Een blinde en kreupele zal in het huis niet komen." Maar nu ontstaat de vraag: Wie zijn die blinden en de lammen?

De gewone uitlegging is, dat het wezenlijk blinde en lamme mannen waren, aan wie de Jebusieten, vertrouwende op hunne sterkte, tot bespotting der aanvallers de bewaking der vesting hadden toebetrouwd. Dit geeft zonder twijfel een goeden zin, maar dan ontstaat de vraag: Waarom zou Davids ziel deze ongelukkige lammen en blinden haten, die immers hiertoe niet gewillig, maar gedwongen werden gebruikt? En wat beteekent het *nemen* van deze blinden en lammen? Dooden was dan het eenigste dat te pas kwam. Buitendien in belegerde vestingen is men niet gewoon blinden en lammen op te hopen, en hoe kwamen alle deze blinden en lammen in de vesting der Jebusieten? Met het oog op deze zwarigheden is het beter zich te houden aan de door de beste joodsche uitleggers aangewezen verklaring, die daaronder de *koperen afgoden* verstaan. Dan verstaat men hoe zij in de vesting werden geplaatst, het wegnemen daarvan, en den afschuw van Davids ziel. Maar waarom werden zij blinden en lammen genoemd? De 115de Psalm geeft het antwoord: »omdat zij oogen hebben en niet zien, en voeten, en niet kunnen gaan." Tot hunne bespotting worden deze afgoden, waarop de Jebusieten hun vertrouwen stelden, »lammen en blinden" genoemd. De Jebusieten waren zoo zeker van de hulp dezer afgoden, dat zij David uitdaagden de vesting te komen nemen, zoolang deze afgoden daarover waakten. Maar van het standpunt van David en van dat van den heiligen geschiedschrijver waren deze afgoden zoo krachteloos, dat ze slechts bij »blinden en lammen" vergeleken kunnen worden, en hij aanvaardde den strijd tegen de afgoden der Jebusieten, gelijk hij tegen de afgoden der Filistijnen had gestreden, toen hij zelf Goliath, den lasteraar der heirlegers van Jehovah, in dien bloedigen kamp ontmoette. De Jebusieten bragten ze waarschijnlijk uit hunne tempels, en plaatsten ze op de muren der vesting, verklarende, dat zij niet in de voor hen bestemde tempels of huizen gebragt zouden worden, voordat de vijand verslagen was.

En nu zou men kunnen vragen: wie zijn die lammen en blinden, of wie waren die afgoden der Jebusieten? Wij kunnen niet met beslistheid spreken, doch kunnen beproeven dit eenigzins aan te toonen. De grondleggers van groote steden waren gewoon de sterrekundigen (astrologen) te raadplegen over de gesteldheid des hemels, om onder gunstige omstandigheden den eersten steen te leggen. »Het dal des geluks," door de eerste figuur gevestigd, werd tot »ascendent" gemaakt van een ander. Het eerste geschiedde met het oog op de duurzaamheid der plaats en het tweede nam in aanmerking haar uitwendig geluk en heerlijkheid. Onder den invloed der tweede figuur werd eene figuur van koper opgerigt, *in* welke het geluk der stad getrokken en waarin het door geheime kunstenarijen bewaard zou worden. Wanneer het beeld met deze geheime kracht vervuld was, werd het op eene bijzondere plaats in de stad gesteld en door de bewoners beschouwd als de bijzondere kracht beligchamende en de invloeden beschermende, waarop de welvaart der stad en hare bewoners rustte.

Zoodanige plegtigheden voor een dergelijk doel werden, zoo als wij weten, bij de vestiging van Alexandrie door Alexander den Groote uitgevoerd; bij de vestiging van Antiochie door Antiochus, van Rome en van Byzantium, later Constantinopel. Naar het schijnt, werden deze feestelijkheden niet uitgevoerd zonder bloedige plegtige verrigtingen. In het geval van Antiochie, en waarschijnlijk ook op andere plaatsen, werd eene maagd geofferd. Een beeld der maagd werd dan opgerigt, waarop de nieuwe naam der stad werd geschreven, en dan werden offers aan dat beeld gebragt.

In den aanval tegen de Jebusieten slaagde Joab, die door eene misleiding naar het schijnt, toegang tot de stad vond. Op die wijze geraakte de sterke vesting, die zoolang door de Israëlieten begeerd werd, in de hand van Joab, die toen aan het hoofd van het geheele leger van Israël werd geplaatst, zoo als hij tot dusver van Juda was geweest. Dit was zeer gelukkig voor Joab, daar het niet zeer waarschijnlijk is, dat David na den moord van Abner in zijne tegenwoordige gemoedsgesteldheid geneigd was om Joab het opperbevel over het geheele leger toe te vertrouwen; ja welligt wilde David zelfs door dit aanbod, zich ontdoen van dezen dapperen, maar ruwen en gewetenloozen aanvoerder; doch hierover kan niets beslissends gezegd worden. Genoeg, Joab slaagde in zijne onderneming; hij werd tot opperveldheer benoemd, Sion werd het eigendom van David, hij vestigde zijne residentie te Jeruzalem, de lammen en blinden werden verslagen en verdreven en de God van Israël, die David tot koning over zijn volk had bestemd, woonde aldaar in het midden van Zijn volk, en Hij zal daar op Zijn tijd, Zijne groote heerlijkheid openbaren. Davids Zoon en Heer zal daar heerschen en Zijne heerschappij zal geen einde hebben. C. S.

Aanteekeningen.

De onbelangrijkheid der Tweede Kamerdebatten, in September j.l., over het adres van antwoord op de troonrede, werd door de meeste onzer vrienden opgemerkt. Niemand voerde het woord over de algemeene strekking van dat ontwerp. De discussie over de artikels liep in weinige oogenblikken af. Slechts bij paragraaf 4 eene korte schermutseling, de onderwijskwestie betreffende, waarbij de *liberale* minister Fock, even als vroeger, de zeer *anti-liberale* onderwijswet in bescherming nam, tegenover den heer van Lijnden van Sandenburg, die uit de troonrede had meenen te bespeuren, dat de regering tot toenadering gezind was. Eindelijk nog een kernachtig, positief Christelijk woord van den heer van Loon bij de behandeling van paragraaf 7.

Thans trekt de algemeene beraadslaging over de staatsbegrooting onze bijzondere aandacht. En wel in de eerste plaats de uitnemende rede van den heer van Lijnden. Op cordate wijze begon hij met de verklaring, dat *zijne* roeping in de Kamer, die van den *Christen*-staatsman was, dat hij als vertegenwoordiger der *Christelijk*-historische rigting den strijd aannam in 's lands raadzaal tegen alles wat zich keerde tegen het éénig zuivere beginsel, het beginsel dat Nederland Gods zegen niet kan ontberen, en dat slechts in de vreeze des Heeren dien zegen met grond mag worden verwacht.

De roeping van den *Christen*-staatsman in de Kamer. Gemakkelijk is zij niet. Slechts hij, die op geenerlei wijze den smaad der wereld wil ontgaan, kan die taak op zich nemen. Algemeene vermelding van Christelijke beginsels wekt geenen noemenswaardigen tegenstand, en is den *Christen*-staatsman onwaardig. De heer van Lijnden van Sandenburg stelde dan ook in zijne rede van 26 November Gods Woord op den voorgrond, als de hem bij alles tot maatstaf strekkende autoriteit.

Welk een verheven standpunt is dat van den Christen, die in de volksvertegenwoordiging geroepen wordt getuigenis af te leggen. Hoe noodig is het, dit standpunt met allen ernst en alle waardigheid in te nemen. Waar deugt de anti-revolutionair in de Kamer toe, die zijn geïsoleerd standpunt verlaat, en zich aan eene andere partij gelijkvormig maakt?

Onze Christen-staatsman bij uitnemendheid, de heer Groen, schreef in *Ongeloof en Revolutie* het volgende behartigenswaardige woord: »Wanneer het alleen om ministeriëele verantwoordelijkheid, of regtstreeksche verkiezingen, of soortgelijke, zoo het heet, overdierbare steunselen der burgerlijke vrijheid te doen ware, kon welligt de Christen, zonder pligtverzuim onbezorgd zijn, doch hier is meer dan dit, hier is al wat den Christen ter harte behoort te gaan, op het spel. Het geldt de bestrijding van begrippen, wier noodlottige werking zich tot de heiligste belangen uitstrekt."

De heer Bichon van IJsselmonde legde in den loop dezer begrootings-discussie eene verklaring af, waar wij een oogenblik bij stilstaan. Hij zeide: »Wat mij betreft kon er noch in den jongsten tijd, noch vroeger sprake zijn van *herwinning van zelfstandigheid*, om de eenvoudige reden dat ik geene zelfstandigheid had verloren."

Gelukkig de antirevolutionair, die aan het einde zijner parlementaire loopbaan, bij een terugblik op de afgelegde baan, met den heer Bichon kan uitroepen: Van *herwinning* van zelfstandigheid was bij mij nooit sprake. Gelukkig, omdat deze belijdenis tevens de getuigenis bevat, dat hij nooit op *dubbelzinnige* wijze zijne Christelijke — door de vrijzinnigen fel bestreden — overtuiging, heeft gepreciseerd.

Bij de zevende afdeeling van het vijfde hoofdstuk der begrooting krijgen wij ongetwijfeld eenen warmen strijd over het onderwijs. Van de zijde dezer regering is geene opheffing van de regtmatige bezwaren van duizenden in den lande te hopen. Wie daarop nog rekent, zal lang kunnen wachten. Welligt is de indiening van een voorstel tot wijziging der wet van 1857, door onze vrienden, het éénige middel om aan het eindeloos wachten een einde te maken. Zulk een voorstel onzerzijds zou het *point de ralliement* kunnen worden van alle leden in de Kamer, die elken dwang en dus bovenal *gewetensdwang* schuwen.

Arnhem. A. SCHIMMELPENNINCK V. D. OIJE.

Gebeurtenissen van den dag.

Wij moeten voor een oogenblik in de eerste plaats de aandacht vestigen op de *boodschap*, die de president der Vereenigde Staten van Amerika aan het congres heeft gerigt. Gisteren (Maandag) kwam het congres bijeen, en heden ochtend (Dingsdag) liggen de hoofdpunten van die zoo belangrijke en omvangrijke boodschap voor mij gedrukt in de *Times*. Dat op zich zelf is eene gebeurtenis. De president begint met God te danken (de afschrijver van zijne rede heeft dus *niet* vergeten God de eer te geven die Hem toekomt) voor de zegeningen van vrede en vruchtbaarheid van den bodem, zoodat overal overvloed heerscht. De staatsinkomsten zijn zoo rijkelijk, dat ze de uitgaven overtreffen, en hij spreekt den ernstigen wensch uit, dat wanneer hij en de leden van het congres tot het privaatleven terugkeeren, noch zij noch hij door hun geweten veroordeeld mogen worden. Toen de rebellie onderdrukt was, waren elf staten zonder wettige regering, een zware schuldenlast drukte op haar en de handel was bijna vernietigd. Intusschen zijn zeven staten wederom met de republiek op wettige wijze vereenigd, en hebben gedaan al wat door het congres geëischt werd.

Daar de Vereenigde Staten het meest vrije volk zijn, sympathiseren zij met alle natiën, die worstelen naar vrijheid; evenwel willen zij hunne meeningen niet aan onwillige natiën opdringen, of daadwerkelijk deelnemen, zoo zij er niet toe uitgenoodigd worden, aan den strijd tusschen de volken en tusschen de regeringen en hare onderdanen. Gedurende meer dan een jaar (dit is een *zeer* gewigtig gedeelte der Boodschap) heeft eene belangrijke provincie van Spanje, waarin wij groot belang stellen, naar onafhankelijkheid geworsteld. Het volk en de regering der Vereenigde Staten gevoelen even warm voor Cuba in hare tegenwoordige worsteling als zij vroeger voor andere koloniën en haren strijd tegen Spanje hebben gevoeld; maar de strijd heeft in Cuba nooit eene zoodanige uitgestrektheid gehad, dat hij volgens internationale wetten genoemd kon worden een *oorlog*, noch heeft er ooit *de facto* eene zoodanige politieke organisatie bestaan aan de zijde der insurgenten, om ze als *oorlogvoerende* mogendheid te erkennen. Maar het beginsel wordt door ons verkondigd, dat deze natie (de Amerikaansche) voor zich zelve beslist wanneer zij het regt van oorlogvoerende mogendheid een volk toekent, dat worstelt om zich vrij te maken van eene regering, die zij voor tiranniek houdt, of van natie's die met elkander in oorlog zijn. (Dit klinkt zeer eenvoudig, maar andere natie's zullen hetzelfde regt voor haar eischen, dat Amerika voor zich verlangt, en de Engelschen zullen spoedig genoeg antwoorden, dat zij slechts voor de *zuidelijke Staten* in haren opstand tegen het Noorden deden, wat de Amerikaansche regering voor Cuba zou doen, indien de insurgenten slechts krachtig genoeg waren om als oorlogvoerende mogendheid te kunnen erkend worden.

De president spreekt dan over de verhouding van Amerika tot Engeland. Tegen het einde der

laatste administratie werd eene overeenkomst gesloten tot vereffening van alle punten tusschen Engeland en de Vereenigde Staten, welke overeenkomst niet door den Senaat goedgekeurd werd. De tijd en de omstandigheden, onder welke de onderhandelingen gevoerd werden, waren ongunstig voor eene goedkeuring door het volk, en de bepalingen ten eenenmale onvoldoende om eene bevredigende oplossing te geven voor het onregt, door de regering zoowel als door de burgers geleden.

Voorts zet de president al de grieven uiteen, die de Vereenigde Staten op dit punt tegen Engeland hebben. De verwerping der overeenkomst werd door een staat van zaken in beide landen gevolgd, die ongunstig was voor het hervatten der onderhandelingen. In dezen zin waren de instructiën gesteld, die den nieuwen gezant werden medegegeven. De president hoopt echter, dat de tijd spoedig zal komen, wanneer beide regeringen eene oplossing dezer gewigtige zaak kunnen naderen, waarderende wat betaamt de regten, waardigheid en eer van elk land, en met het vast besluit om alle oorzaken van beklag voor het verledene weg te nemen en de grondslagen te leggen van breede beginselen van publiek regt, dat toekomstige geschillen voorkomt en in vasten en blijvenden vrede en vriendschap verkeert, dat eenig vraagstuk dat de Vereenigde Staten thans met eenige vreemde natie hebben.

Dat een vaste en blijvende vrede tusschen Engeland en Amerika van het hoogste gewigt is, en dat men van beide zijden begeert dien vrede te bewaren, is buiten twijfel, en welligt is ook hier van toepassing: »Tijd gewonnen, alles gewonnen," omdat allengs de gemoederen bedaren, en men weiligt aan beide zijden van den oceaan dit zoo pijnlijke vraagstuk zal onderzoeken met die kalmte en bereidvaardigheid, om schuld te bekennen en te vergeven, die het welzijn van Engeland en Amerika eischen.

De Zouaven zijn ijverige dienaren van den paus, en men geeft hoog op van hunne verknochtheid. Dit neemt echter niet weg, dat zes Engelsche mijlen van de Romeinsche poort *Porto Pio*, bandieten de reizigers aanvielen, hen plunderden en bij den geringsten tegenstand hun leven bedreigden. Voor de bisschoppen is het eene groote weldaad, dat zij per trein kunnen naar Rome komen, ofschoon het lang duurde vóórdat de pauselijke regering hare toestemming gaf tot het invoeren van spoorwegen, en zij hun geld bij wijze van wissels kunnen medenemen. Wat echter op het concilie verhandeld zal worden, weet niemand, eenige weinigen uitgezonderd. Men beweert dat de Paus zelf het niet weet, zoodat in den grond der zaak niet hij, maar de Jezuïten het concilie bijeenroepen. Een program is door den paus, enkele theologen en kardinalen ontworpen, — de feestelijkheden zullen morgen (Woensdag) zes uren duren, en volgens zeggen, zullen enkele orders vereenigd worden, de regelen voor monniken vereenvoudigd, het vasten op Zaturdag afgeschaft en vastgesteld worden, wat met priesters moet geschieden, die willen trouwen. Voorts zullen zekere dingen vastgesteld worden met betrekking tot de tijdelijke magt en de onfeilbaarheid van den paus. Men beweert dat elk bisschop een gedrukt program ontvangt, waarop alle punten, die ter behandeling komen zullen, zijn vastgesteld, terwijl anderen beweren, dat dit slechts eene vond is, om alles in het onzekere te houden, en dat niemand anders dan enkele Jezuïten weet, wat eigenlijk besproken zal worden. Dan wordt elke bisschop vooraf gepolst, waarvoor hij stemmen zal, en dan zal men zeggen, dat het concilie de mond is van den Heiligen Geest. De gansche zaak is zeer jammerlijk, en toont zoo duidelijk, dat men op de meest wereldsche wijze geestelijke zaken behandelt, dat men naauwelijks weten kan of men over deze nietswaardigheden lagchen dan wel weenen zal.

Eene enkele proeve nog hoe de ultramontanen met mannen handelen, die overigens uitstekende katholieken zijn, al gaan zij wat de onfeilbaarheid van den paus betreft, niet hand aan hand met de Jezuiten. Een Londensch ultramontaansch blad bevat het volgende bij wijze van correspondentie uit Rome: »De laatste ongelukkige brief van den bisschop van Orleans wordt in algemeen welonderrigte kringen toegeschreven aan een onderhoud, dat hij met keizer Napoleon weinige dagen te voren te Compiègne heeft gehad, waar de keizer hem het bisdom van Lyon aangeboden heeft tot vergoeding voor zijn zich aan het hoofd plaatsen van de Gallikaansche kerk."

Nu moet men zich herinneren, dat dezelfde bisschop van Orleans, toen Napoleon de tijdelijke magt van den paus bedreigde, hem vergeleken heeft met *Judas* en *Pilatus*, maar zoodra de bisschop de Jezuiten tegenstond, werd van hem gezegd, dat hij zich *verkocht* had aan Napoleon. Zijn er schandelijker vijanden dan de Jezuiten en Ultramontanen?

En hoe staan de zaken in Frankrijk? Het is gemakkelijker die vraag te doen dan een eenigzins voldoend antwoord daarop te geven. De keizer schijnt den loop van zaken te willen afwachten, om zich te overtuigen of eene stevige en betrouwbare meerderheid in de Kamer kan gevormd worden, en Emile Ollivier in waarheid de man is, dien deze meerderheid volgen wil. Intusschen hebben 116 afgevaardigden van het regter centrum zich rondom hem geschaard en 37 van het linker zich in het algemeen, twee der punten uitgezonderd, en wel het aandeel van het wetgevend ligchaam in de constituerende magt en het verkiezen van maires, zich met hem vereenigd. Komt eene aaneensluiting tusschen deze twee fractiën tot stand, dan zal daarmede eene meerderheid verkregen worden, die den heer Ollivier, als chef van een ministerie, steunen zal.

Voorts is het zeer merkwaardig, dat de kamer meer en meer *officieële* candidaten, of leden die enkel door den invloed der regering gekozen zijn, afwijst. Alle deze dingen bewijzen, dat een nieuwe toestand van zaken voorbereid wordt, en welligt behoort zelfs als een teeken aangemerkt te worden, dat de regeringsorganen zich volstrekt niet ongunstig uitlaten over een voorstel van den heer Rochefort, den bekenden redacteur van de *Lanterne*. Hij had namelijk voorgesteld, dat de kamer niet door militairen, maar door de nationale garde bewaakt zal worden, opdat men voor »verrassingen," waaraan deze regering zoo rijk is, bewaard moge blijven. De bladen, welke de regering niet zeer vriendelijk gezind zijn, merken tere t aan, dat Napoleon de keizer veel gemakkelijker de kamer thans wegzenden kan dan in December 1851, omdat hij haar zonder verdere reden kan ontbinden; voorts is de nationale garde slechts in *naam* nationaal, omdat hare officieren door de regering worden benoemd. Die bezwaren daargelaten, wordt van alle zijden erkend, dat de heer Rochefort een zeer gewigtigen indruk door inhoud en vorm heeft teweeg gebragt, en geenszins zoo onbeduidend en dwaas is als men goedgevonden heeft, hem te beschrijven.

De keizerin is van hare reis teruggekeerd, en wat zal zij nu zeggen en doen? Zij wil den wapenstilstand, dien de keizer gedurende hare afwezigheid met de prinses Mathilde gesloten heeft, niet erkennen; doch dit is slechts een klein begin, maar wat zal zij zeggen van de concessiën, aan de liberale partij gedaan?

Het valt Italië moeijelijk een ministerie te krijgen. Gedurende eenige dagen is de heer Lanza bezig geweest met een nieuw ministerie te vormen, doch hij werd genoodzaakt die taak op te geven, omdat men in 's konings naaste omgeving van geene inkrimping van het leger wil hooren en de Italiaansche financiën dit dringend eischen. De generaal Cialdini, die reeds vroeger gedurig als deel of hoofd van een ministerie werd voorgesteld, heeft nu de taak op zich genomen, en het is onmogelijk te zeggen of hij er in slagen zal. Men schijnt in Italie er zeer op gesteld te zijn onderscheid te maken tusschen den persoon en het hof van Victor Emanuel, tusschen het publiek en privaat-leven van den koning. Aan het eerste wil men regt laten wedervaren, doch van het hof en het privaatleven van Victor Emanuel wil men niet gediend zijn, en juist dat verschil, om niet te zeggen conflict, maakt het tot stand komen van een nieuw ministerie zeer moeijelijk. C. S.

J. DE LIEFDE.

Gedenkt uwen voorgangeren, die u het Woord Gods gesproken hebben.
Hebr. 13 vs. 7a.

In het begin dezer week is een man der eeuwige ruste deelachtig geworden, die ofschoon door velen miskend en door weinigen op de rechte waarde geschat, toch nog zooveel treurende vrienden achterlaat, dat een woord aan zijne nagedachtenis gewijd, in een Christelijk blad van ons vaderland niet anders dan gepast mag heeten. Het zij echter slechts een *eenvoudig* woord, door hartelijke liefde in de pen gegeven, een woord van weemoedige maar dankbare herinnering aan een man, onder wiens gaven en hoedanigheden zoovelen waren, die ook door den eenvoudigste konden gewaardeerd worden. Hem te schetsen in zijne geheele persoonlijkheid, in de veelzijdige ontwikkeling zijner gaven en talenten, zou eene pen vereischen als die van da Costa, die met hem een tweetal vormde, dat zeker eenig mag heeten onder de uitstekende mannen, die aan ons vaderland in de laatste vijftig jaar op christelijk gebied geschonken werden.

J. de Liefde ontsliep jl. Maandag in Amsterdam. *In Amsterdam!* Als het ware het brandpunt zijner vroegere gezegende werkzaamheden. Amsterdam, waaraan hij door zoovele banden en herinneringen gehecht was, scheen hem dan ook nog in zijne laatste levensdagen aan te trekken. Hoe menig oog werd na circa anderhalf jaar geleden smartelijk getroffen, toen het hem voor het eerst na zijne terugkomst uit Engeland uitgemagerd en als afgesloofd terugzag. Hoe menig oog werd er vochtig, toen hij moest erkennen, dat hij in het vreemde land zijne geliefde vrienden uit Nederland *zoo zeer* gemist had, dat een verblijf van *twee dagen* in hun midden hem meer verkwikking had geboden, dan een *tweejarig* oponthoud in Londen hem te smaken had gegeven. Hoe menigeen hoopte in stilte, dat de vaderlandsche adem der broederliefde hem nieuwen gloed zou geven en die gebogen gestalte zou oprichten! . . . Het was de wil des Heeren niet!

Weinig maanden geleden verliet hij Haarlem, waar hij zich eerst gevestigd had, en kwam te Amsterdam. Wat er hem heentrok? Wie zal het zeggen! Hij had in Amsterdam geleefd, gearbeid, gestreden, hij zou er ook zijn laatsten strijd strijden, maar dan ook overwinnen door Jezus Christus, zijnen Heiland, met wien hij zonder vreeze het dal der schaduwen des doods betrad.

Wij wenschen hem niet te vergeten, maar met weemoedige blijdschap ons geduriglijk te herinneren, wat de Heer ons in hem geschonken had. Wat al gaven hem verleend en door hem tot heil van anderen aangewend! Wij gedenken in de eerste plaats *zijn evangeliearbeid.* Als er ooit van iemand gezegd mag worden, dat hij den zondaar eene blijde boodschap naar de Schrift bracht, worde die getuigenis van hem gegeven. Met welk eene warmte, met welk een vuur wist hij den zondaar den weg des heils voor te houden. Hoe hingen alle heilbegeerigen als aan zijne lippen, als hij de ontfermende liefde van onzen Heiland schetste. Hoe tintelde zijne voorstelling van geest en leven, waardoor hij den minstgeleerde boeide en verstaanbaar was, en zelfs den meest ontwikkelden hoorder in verrukking bracht. Hetzij hij in eene vergadering van aanzienlijken het woord voerde, hetzij hij voor de bevolking der Willemstraat en omliggende buurten als spreker optrad, altijd was hij de welsprekende getuige der waarheid. Toen eens iemand de opmerking maakte, dat de prediking van de Liefde wel zeer geschikt was voor het volk, maar toch eigenlijk niet op welsprekendheid kon bogen, antwoordde een der meestgevierde en thans nog levende Amsterdamsche predikanten den beschaamden opmerker: »Ik heb leerredenen van hem gelezen, die ik als meesterstukken van kanselwelsprekendheid beschouw." In waarheid, hij bezat eene welsprekendheid, hem van nature eigen, die iedereen aangreep. Hij wist met *weinig* woorden *veel* te zeggen, en zijne uitdrukkingen zóó te kiezen, dat het niet mogelijk was zijne bedoeling in anderen vorm, duidelijker, juister, verstanden hartaangrijpender uit te drukken. En die welsprekendheid gebruikte hij, om zielen te winnen voor het koninkrijk van Christus. Dat die arbeid niet vergeefs maar rijk gezegend was, zal eerst in de eeuwigheid *geheel* openbaar worden, als *al* de paarlen geteld kunnen worden, die hij door Gods genade heeft mogen hechten aan de kroon van onzen Heiland; maar ook thans nog leeft hier zoo menigeen, die hem zijn Filippus mag noemen, die hem Jezus verkondigde, en zijn weg met blijdschap leerde gaan.

Zal zijn evangeliearbeid in duurzame herinnering blijven, niet minder gedenken wij het nut, dat hij door *zijne geschriften* gesticht heeft. Hetzij hij zijne predikatiën door den druk verkrijgbaar stelde, en alzoo allen die hem hoorden eene aangename en nuttige herinnering, allen die het voorrecht misten zijne woorden te mogen opvangen eene even gewenschte als gezegende kennismaking verschafte; — hetzij hij door de uitgave van »de Schoolvriend," »Mensch en Dieren" en vele andere schoolboekjes de baan brak voor de ontwikkeling der Christelijke schoollectuur; — hetzij hij met onnavolgbaar talent de pen als volksgeschiedschrijver opnam en ons de wegen Gods in de geschiedenis der volkeren te aanschouwen gaf; — hetzij hij de diepe roerselen des menschelijken gemoeds als met fijn ontleedmes in zijn „Zeven gewetens" blootlag en aanwees; — hetzij hij in allegorische of andere verhalen een toon wist aan te slaan, die ieder lokte en boeide; — hetzij hij in „Waarschijnlijkheid of zekerheid?" met klaarheid en kracht zonder wedergade de dwalingen van het moderne ongeloof blootlegde; — altijd werden zijne geschriften met graagte gelezen, en jong en oud verslond als het ware wat hij schreef. Wie zal ons de vrucht doen kennen van zoo menigen zaadkorrel door hem uitgestrooid, nu eens door een kermistraktaatje, dan weder door een werk van wetenschappelijken aard, nu eens door eene eenvoudige bijbelbeschouwing, dan weder door eene zinnebeeldige voorstelling van de reize des menschelijken levens?

Door woord en geschrift is hij ongetwijfeld uitnemend nuttig geweest, maar niet minder belangrijk moeten wij zijne werkzaamheden achten, door welke hij anderen voorging in alles wat tot de *inwendige zending* behoort. Hij was het, die het eerst het denkbeeld opvatte, tegenover de Maatschappij »Tot Nut van 't Algemeen" eene Christelijke vereeniging op te richten, die tegenover de zoogenaamde onzijdigheid der eerste, in school en huis, door onderwijs en geschrift, het Evangelie zou verspreiden, als *eenige* bron van waarachtig volksheil. Hij was het, die zulk eene vereeniging grondvestte, wier naam »Tot heil des Volks" door haren grondslag gerechtvaardigd wordt, als welker voorzitter hij den eersten stoot aan menigerlei werkzaamheid gaf, en in welker doel hij ook deed opnemen: *oprichting* of *ondersteuning* van *Christelijke scholen*, waardoor aldus toen reeds (1855) het denkbeeld werd nedergelegd, dat later (1860) door de Vereeniging voor Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs meeromvattend werd uitgewerkt.

De veelheid zijner gaven en de macht zijner persoonlijkheid deden hem overal onwillens de eerste plaats innemen, en waar men hem ontmoette, in den schoot van zijn gezin of in den vriendenkring, bij zijnen arbeid in het studeervertrek, of bij zijne werkzaamheden van anderen aard, overal nam hij, des onbewust eene stelling in, door zijne gaven hem aangewezen, tot nut en zegen van velen noodzakelijk, en wegens zijne persoonlijke hartelijkheid altijd volgaarne hem overgelaten. Want was hij geducht voor allen, die de eer van God of zijn Woord aanrandden, hij was de innemendheid zelve, voor allen die hij kon helpen of terechtwijzen. Met vriendelijke vertrouwelijkheid ontmoette, ondersteunde, bezocht en hielp hij, ook den armste en minst aanzienlijke, en als men hem iets ten laste wilde leggen, het zoude misschien zijn een *te* groot vertrouwen in allen, wier gemoed hij toegankelijk voor het Evangelie achtte, een vertrouwen, waardoor hij wel eens teleurgesteld werd.

En nu, — al die gaven en talenten zijn dan van heden af verloren. Neen, het is ons niet *waarschijnlijk*, maar *zeker*, immers

Zien wij niet, Godlof wij *weten*,

dat hij door de genade van Hem, in wien hij geloofde, gerechtvaardigd voor Gods aangezicht verschenen, thans op volmaakte wijze en van alle zwakheden en gebreken, die hem ook hier aankleefden, verlost, de eer zijns Verlossers zal grootmaken en verkondigen. Onze stem dáár eenmaal aan de zijne te paren, zij ons deel door Gods genade!

A., 8 Dec. 1869. E. K.

Voorstel ter Schoolwetherziening van liberale zijde.

Onverwijld moet de aandacht onzer lezers gevestigd worden op een merkwaardig verschijnsel: De tegenstand tegen de schoolwetgeving wint bij de liberalen veld.

Reeds weet men, hoe Prof. Buijs, lange maanden terug, eer goed dan kwaad van onze oppositie sprak.

Hoe Dr. Vitringa niet aarzelde, zij het ook slechts zijdelings, de rechtmatigheid onzer grieven te erkennen.

En bovenal, hoe Dr. A. Pierson, in zijn vlugschrift over de liberale partij, de illiberale houding der liberalen op het stuk van onderwijs, zoo meesterlijk gehekeld heeft, dat onze vreugde over zijn optreden slechts getemperd werd door het spijtgevoel, van niet zelf dien ridderlijken lansstoot aan onzen tegenstander te hebben toegebracht.

Toen kwam de verkiezingsstrijd van Juni, en sinds scheen in het, vooral door Dr. Lamping's singuliere terminologie, geheel vervalschte debat, liberalerzijds, elke waardeering van ons pogen te zijn ondergegaan.

Toch verscheen reeds spoedig daarna een hoogst belangrijk prospectus, waaruit op verrassende wijze bleek, dat Pierson's ketterij bij de liberale broederschap veel uitgebreider aanhang had, dan men meende.

Immers, in dat prospectus was het plan ontworpen ter uitgave van een Dagblad in een der groote steden onzes rijks. Van een Dagblad dat zeer nadrukkelijk zich aan de zijde der liberalen zou scharen. Maar tevens van een Dagblad, dat in de onderwijskwestie, zoover mogelijk van hen afwijkend, o. a. over deze Schoolwetwijziging debat zou uitlokken: dat minstens 50 pCt. der gemaakte schoolkosten door de opbrengst der schoolgelden moest worden vergoed.

Het plan mislukte voorshands. Voor de oprichting van een eigen Dagblad schoten de krachten dezer fractie in het liberale kamp dus nog te kort. Maar toch. Men gevoelt dat deze fractie reeds zeer beduidend in kracht en getalsterkte moest gewonnen hebben, om reeds aan de uitgave van een eigen blad te kunnen *denken*. Niet alleen aan de daden, maar ook aan de pogingen eener richting meet men de krachten eener partij.

En wat zien we thans gebeuren?

Nauwlijks zijn een zestal maanden sedert het verschijnen en verdwijnen van dat prospectus verloopen, of een hoogst gewichtige brochure verlaat de pers, een brochure die ons niets minder brengt dan een conceptschoolwetsherziening van dezelfde liberale zijde.

Van die zijde hebben we dus thans:

1°. een waardeering onzer positie en oppositie (Buijs);
2°. een billijking onzer grieven (Dr. Vitringa);
3°. een bestrijding van onzen tegenstander (Dr. Pierson);
4°. een poging om in de journalistiek ons door een eigen Orgaan te steunen (prospectus);

en thans eindelijk

5°. een proeve van schoolwetherziening (brochure van Junius).

Verblijdt ons dit verschijnsel, het verrast ons niet.

De Heer van Lijnden van Sandenburg heeft onlangs in een repliek aan den Heer van Houten verklaard, dat er van samenwerking tusschen hem en dien Groningschen afgevaardigde nooit sprake kan zijn, omdat alle homogeneiteit van beginsel tusschen beiden ontbrak. En er aan toegevoegd, dat de sympathie van afgevaardigden der Christelijk-historische richting voor de conservatieven, zich alleen daaruit liet verklaren, dat men bij de radicalen consequent gemis aan samenwerking gevonden had.

In de Kamer misschien (?) volkomen juist.

Maar in de pers stellig niet. Een vluchtige vergelijking van het voorstel de Brauw en het voorstel Heemskerk, met de proeve van Junius en zelfs met het bedoeld prospectus, bewijst voldingend het tegendeel.

En hoe zou dit anders kunnen?

Is het waar, dat er geen homogeneiteit van beginsel tusschen de liberalen en ons bestaat?

Hebben wij dan niet hun beginsel van vrije Kerk en vrije School aanvaard?

Aanvaard. Niet wijl het uit ons beginsel voortvloeide, maar wijl men in 's vijands land naar 's vijands wet moet leven, en dus in den niet-Christelijken Staat vrijheid van Kerk en vrijheid van School boven elke vermenging te verkiezen is.

Wat is sints lange jaren door onzen strijd voor kerk en school beoogd?

Het geven aan beiden van die positie, die naar den eisch van het Christelijk-historisch Staatsrecht, hun in het Staatsorganisme toekomt?

Immers neen. Wel begon men den strijd met dat doel. Maar ziende, dat het staatsleven in zijn revolutionairen vaart niet meer te stuiten was, gaf men dien strijd al spoedig op, aanvaardde den toestand, en was meer op verdediging van eigen terrein, dan op bestrijding van den vijand bedacht.

Van dat oogenblik af nam men den Staat, gelijk hij is: als door een onzer richting vijandige macht veroverd.

Niet meer met ons eigen wetboek, maar met het wetboek van den vijand moeten we dus pleiten.

Ons burgerrecht was erkend. We waren tot dat pleidooi dus gerechtigd.

En wat vonden we nu?

Dit. Dat de liberale partij ten onzent in strijd met haar eigen wetboek handelt. Wel vrijheid decreteert, maar niettemin op de gevoeligste wijze die vrijheid blijft beperken.

Voor wie van Christelijk-historische richting zijn, is het leven in den revolutionairen staat altijd hachelijk.

Maar toch. Als de keuze staat, tusschen een revolutionairen staat, die zijn vrijheidsbeginsel niet of slechts ten halve, en een anderen die het geheel en al ten uitvoer legt, dan zal ons leven in den eersten volstrekt onhoudbaar, in den laatsten minstens dragelijk zijn.

Voor ons is dus slechts de vraag: bij welk deel der groote revolutionaire partij is het krachtigst streven, om aan den eisch van haar eigen wetboek, ook op het stuk van vrijheid te voldoen.

En wat vinden we dan?

Dat de conservatieve fractie (van de conservatieven als personen wel te onderscheiden) juist zóóveel uit dat wetboek gelden laat, als wet werd voor de meening van het publiek.

Dat de Thorbeckiaansche fractie, niet zonder wilkeur, een bloemlezing van artikelen uit dat wetboek, als wetboek in zwang heeft gebracht.

En dat men dus juist niet bij de conservatieven, juist niet bij Thorbeckiaansche fractie, maar alleen bij de consequenten der uiterste linkerzijde (niet bij de democraten) een ernstig streven vindt, om ter eere van hun wetboek aan elken eisch, mits uit dat wetboek ontleend, te voldoen.

Er is in dat wetboek een artikel, waarbij vrijheid van geweten wordt gegund. Er is in dat wetboek wederom een artikel, waarbij de vrije kerk in den vrijen staat wordt geproclameerd. Er is eindelijk in dat wetboek als axioma opgenomen, dat de Staat niet treden mag op het gebied der particuliere industrie.

Op grond van die artikelen eischen we de vrije school, de vrije kerk, en vernietiging van het Staats-monopolie in beiden, die door een onmogelijke concurrentie slechts in schijn gebroken is.

Wie zullen dan bij dien strijd onze bondgenooten zijn?

Dezulken, die erkennen dat de vrijheid van geweten ruimer moet geformuleerd dan de schoolwet het deed? Of zij die erkennen dat over vrijheid van geweten alleen het eigen geweten beslist.

Ons dunkt de laatsten. Als consequente revolutionairen onze felste tegenstanders, onze natuurlijke antipoden, — maar niettemin onze bondgenooten, waar tenuitvoerlegging van het liberale vrijheids-decreet door ons in kerk en school wordt verlangd.

Zulk een man nu is »Junius"

Hij erkent dat in de schoolwestie »de vrijheidsleus allengs tegen de vrijheid gekeerd is." Dat, »wie de vrijheid wil, de vrijheid moet durven vertrouwen." En wat niet minder gewichtig is: dat evenmin als de kunst, het onderwijs een regeeringszaak is, omdat niet het volk voor de overheid is, maar de overheid voor het volk.

Dát is consequent-liberaal. Met zulke praemissen komen we verder.

Geen wonder dan ook, dat een proeve van schoolwetsherziening, van deze beginselen uitgaande, van zelf leiden moest tot inwilliging van wat onzerzijds werd geëischt.

Terwijl én het voorstel-de Brauw, én het voorstel-Heemskerk, ons dan ook slechts een »*douceur*" door wijziging van enkele mingewichtige artikelen beloofden, treedt hier een schrijver voor ons, die geheel de basis onzer schoolwetgeving in naam van het liberalisme aan durft tasten, en met forsche greep een gansch nieuwe schoolwetgeving concipiëert.

Haast gelooft men zijn oogen niet; en toch een vluchtige inzage der proeve toont het: de geheele herziening, die hier wordt voorgesteld, gaat uit van het program, dat op de Algemeene Vergadering van Chr. Nat. Schoolonderwijs tot stand kwam, met wijziging van art. 194 der Grondwet voorop.

Met verandering van het beginsel wil de schrijver een grondwetsbepaling, waarbij de Staatsschool suppletoir, slechts dan geopend wordt, als het bijzonder onderwijs te kort schiet.

En zou dit weinig beteekenen, als het bijzonder onderwijs gebonden bleef als thans, onberekenbaar daarentegen is die wijziging, zoo tegelijk de vrijheid van bijzonder onderwijs in ernst geëerbiedigd wordt.

En dit wil »Junius".

De staatsschool maakt hij volkomen neutraal, door haar elk paedagogisch karakter in zedelijken of godsdienstigen zin te ontnemen. Zij is hem louter instructief.

Voor onvermogenden wil hij, dat door den Staat de kosten van onderwijs vergoed worden, onverschillig of dit onderwijs op de staatsschool of op de vrije school genoten wordt.

Minstens de helft van de kosten der staatsschool wil hij door het te heffen schoolgeld dekken.

Voegt men hierbij nog menige geringere wijziging, die gelijke strekking verraadt, dan gelooven wij, zonder vrees voor tegenspraak te kunnen verklaren, dat onze Christelijke scholen schier geen drukmeer bespeuren zouden, zoo de Staat der Nederlanden met deze »proeve van Junius" de proef eens wagen dorst.

Intusschen de schrijver verlangt meer dan een algemeen blijk van sympathie. Hij vraagt critiek. Hij wenscht, dat door de organen aller richtingen zijn proeve beoordeeld worde.

Te meer daar dit door ons eigen belang geëischt wordt, zijn we hiertoe bereid.

Beginnen we dan al aanstonds met de *Grondwet.*

a. De bekende alinea uit art. 194 wil hij dus lezen:

„Van overheidswege wordt voldoend onderwijs gegeven, overal in het rijk waar niet in de behoefte aan dat onderwijs wordt voorzien door scholen voor bijzondere rekening opgerigt, en op den voet bij de wet op het lager onderwijs bepaald, in stand gehouden

Tegen deze wijziging hebben we een bedenking wat den vorm, niet wat 't beginsel betreft.

Het beginsel in deze woorden uitgedrukt, is de vrije school regel, de staatsschool aanvulling.

Maar vooral in de Grondwet komt het op elk woord, en op de plaatsing van elk woord, en dus ook op den vorm aan. En daarom hindert ons dat, »overal in het rijk", hoe 't ook door het volgende beperkt wordt.

We zouden zeggen, de uitdrukking is ook min juist.

Dat men niet buiten het rijk onderwijs geeft, spreekt van zelf.

En daarom, de juistere, het beginsel scherper weergevende, uitdrukking zou zijn:

»Van overheidswege wordt voldoend lager onderwijs gegeven IN DIE GEMEENTEN, waar niet enz.

Vooral het woordeke »*overal*" dunkt ons ter aanwijzing van wat exceptie op den regel zijn moet, bedenkelijk.

De overige wijzigingen dunken ons voldoende.

b. In den considerans van de conceptschoolwet, hebben we bedenking tegen

het niet letterlijk overnemen van de woorden der Grondwet. Vooral tegen het spreken van »bijzonder onderwijs," (in de Grondwet niet aldus genoemd), na de verklaring dat »overal in het Rijk voldoend lager onderwijs wordt gegeven." Zoo licht wordt dit laatste dan van de staatsschool begrepen.

En gaan we dan de artikelen der Schoolwet achtereenvolgen na, dan hebben we tegen:

Artikel 1. deze bedenking, dat het onjuist is na »*d.* de beginselen der Nederlandsche taal" onder *k.* van »levende talen" te spreken. Zóó uitgedrukt, wordt het Nederlandsch tot een doode taal verklaard.

Artikel 2 bepaalt, dat »in elke gemeente, overeenkomstig de tabel, bij deze wet gevoegd, lager onderwijs gegeven wordt in een voor de bevolking en de behoefte voldoend getal scholen, en dat deze tabel telken vijf jaren wordt herzien.

Deze bepaling voldoet niet.

Maatstaf kan niet het getal scholen op zichzelf zijn, tenzij men een eenheid bij deze berekening aanneme b. v. van *vijftig* leerlingen, zoodat een school van 100 leerlingen voor *twee*, van 150 leerlingen voor drie gelde enz.

Maar ook dan nog hapert hier iets.

Stel op een dorp wonen 1500 Katholieken en 1500 Protestanten. Voor een gemeente van 3000 zielen wordt het getal scholen op *twee* bepaald.

Wie zal nu het voorrecht van de staatsschool hebben? Antwoord: Hij die 't langst met oprichting zijner school toeft.

Of juister misschien. Op een dorp waar enkel Protestanten wonen, zijn 1500 modernen en 1500 positieve Christenen. De eerste nemen met de staatsschool genoegen. De anderen niet. Dan bouwen de neutralisten eenvoudig niet. D. w. z. zij hebben voor half geld, wat de anderen niet verkrijgen kunnen dan voor heel geld, plus een vierde der kosten van het neutrale onderwijs.

Toch gelooven we, dat deze moeilijkheid het best bij de kwestie der schoolkosten uit den weg wordt geruimd, en vereenigen ons daarom met de voorgestelde wijziging, mits de school-eenheid van b. v. vijftig kinderen wordt aangenomen.

Artikel 3. Voor de benaming »openbare" en »bijzondere" scholen vragen we die van »staatsschool" en »bijzondere school." Die terminologie is reçu. Men spreekt niet van »openbare spoorwegen," »openbare telegrafen," enz. maar van »*Staats*-spoorwegen," *Rijks*-telegraaf" enz.

Artikel 3ª. Naast de klasse der »onvermogenden," wenschen we een klasse van »minvermogenden," en ook voor hen vergoeding op de bijzondere school.

De fout der Staatstheorie is, dat men slechts »onvermogenden" en »vermogenden" kent, en niet op de breede tusschenklasse van »*min*vermogenden" let. Er zijn er die niets, maar er zijn er ook die wel iets, maar niet alles betalen kunnen, en daarom eischen we, dat er minstens drie klassen van ouders zijn.

a. Vermogenden die het geheele,
b. Minvermogenden, die 't halve,
c. Onvermogenden, die geen schoolgeld betalen.

Bij ontstentenis van staatsscholen, de bepaling van deze kosten aan de gemeente over te laten, achten we bedenkelijk. Een tabel is verre te verkiezen.

Artikel 5. Kweekelingen, ook na een dubbele afwijzing werkzaam te laten, dunkt ons min verkieslijk. Alles wat den standaard van het onderwijs verlagen zou, bestrijden we.

Artikel 7. Het bewijs van zedelijk gedrag wenschen we ook bij candidaten en doctoren te behouden. Het zedelijk gedrag der klassiek-gevormden, vooral na het academieleven, mag niet boven de censuur verheven worden, zoolang men die voor de niet-klassiek-gevormden behoudt.

Artikel 17ª. De schrijver wil aan de gemeente vrijheid laten om ook boven het getal der tabel scholen op te richten. We hebben er vrede meê. Maar hij zal zelf gevoelen, dat deze bepaling óf de geheele wet illusoir maakt, óf dat dan deze bepaling in dien zin moet uitgebreid, dat schoolkosten voor scholen boven het getal der tabel geheel door de schoolgelden moeten gedekt worden.

Niet in het appel bij Gedeputeerden of bij den Koning ligt het correctief.

Dit zijn alle takken van hetzelfde Staatsbestuur, en de bijzondere school blijft onvrij, zoolang ze in de wet zelve geen afdoenden waarborg tegen oneerlijke concurrentie vindt.

Ziet deze bepaling alleen op gemeenten, waarin, om de uitgebreidheid, meerdere scholen noodig zijn, dan kan hierin bij de tabel worden voorzien, door het opnemen van een bijzondere klasse van gemeenten. In den algemeenen zin, waarin »Junius" de exceptie wil, keert zij de gansche wet om.

Artikel 23. De verandering der woorden: »dat de onderwijzer zich onthouden moet om iets te leeren, te doen of toe te laten, wat strijdig is met den eerbied, verschuldigd *aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden*, in »verschuldigd aan de hier te lande beleden wordende eerediensten," achten we een verbetering, maar een min juiste.

Natuurlijk, om niemands godsdienstige begrippen te krenken, moet ik die kennen. Bij de eindelooze afwisseling van de godsdienstige begrippen onzer tijdgenooten, is dit onmogelijk. Van den onderwijzer te eischen, dat hij eerbiedigen zal wat hij niet kent, is onredelijk. Met de verandering van het geheimzinnige »ieders godsdienstige begrippen" in »beleden eerediensten" zijn we dus op den beteren weg.

Maar toch de uitdrukking is min gelukkig. Een eeredienst belijdt men niet. Men oefent een eeredienst uit. De schrijver wil den objectieven maatstaf der kerken voor den subjectieven der overtuiging. Maar dan drukke hij dit ook uit, en schrijve: Aan de belijdenis of den eeredienst der door den Staat erkende kerkelijke of godsdienstige vereenigingen.

De Staat kan dan van elke kerk of godsdienstige vereeniging overlegging vragen van confessie en liturgie, en weet dan, waaraan zich te houden.

Ter voorkoming van moeilijkheid, wenschen we onder de vakken die aan de kerkgenootschappen worden overgelaten, ook *de zedeleer* te zien opgenomen. En ter wegneming van zeer wezenlijke bezwaren, achter »kerkgenootschappen" ingevoegd de woorden »gezindheden of godsdienstige vereenigingen, die door den Staat erkend zijn",— of, wat oneindig eenvoudiger is: Men schrappe het onbehagelijke »kerkgenootschappen" en schrijve even als boven »overgelaten aan de Kerken of godsdienstige vereenigingen."

Artikel 33 handelt over de schoolkosten.

De schrijver wil overal heffing van schoolgeld. En heffing van schoolgeld niet als fictie, maar ter wegneming van het onrecht.

Toch bereikt hij dit doel niet ten volle.

1°. Door de foutieve indeeling, waarop we boven wezen, van alle gemeentenaren, in vermogenden en onvermogenden. Voor die *twee*ledige kome minstens een *drie*-, zoo het kan liefst een *vier*ledige deeling in plaats. Stelt men de kosten voor elk schoolgaand kind op *f* 20, dan komt men den eisch van het recht het meest nabij, zoo men vier klassen aanneemt, van *f* 20, van *f* 10, van *f* 5 en van gratis onderwijs. Een indeeling die nog dit onberekenbaar voordeel zou hebben, dat zij den minvermogende niet verlaagt, maar opheft. Menig arbeidsman die thans niets betaalt, omdat het geheel boven zijn macht gaat, wordt zedelijk verheven, zoo ge hem de gelegenheid opent, om *f* 5 te betalen.

Maar dit spreekt van zelf. Bij die indeeling (in drie of vier klassen) vergoedt de gemeente voor de drie laatste klassen *f* 20, *f* 15 en *f* 10 voor elk kind. De gemeente is voor allen. Bij een schoolwet op het beginsel van vrijheid en gelijkheid berustend, moet dus de gemeente die vergoeding schenken, onverschillig, waar het onderwijs genoten wordt, en dus ook voor het bijzonder onderwijs, naar dezelfde indeeling van *f* 20, *f* 15 en *f* 10.

Trekt men van de schoolkosten af, wat als vergoeding van gemeentewegen voor deze drie klassen gegeven wordt, dan zal men zien, dat de kosten van het onderwijs die overblijven zóó geslonken zijn, dat men de totale som der voor het onderwijs werkelijk betaalde sommen veilig op 100 pCt. in plaats van op 50 pCt. der kosten kan stellen, zoo men slechts de kosten van oprichting en onderhoud der scholen er aftrekt. Hiermede zou dan elke onrechtvaardigheid zijn weggenomen, en de Staat zuiver leven uit het liberale beginsel.

Ook zonder deze wijziging is de voorgestelde redactie van alinea 4 van dit artikel onhoudbaar.

Om te weten, wat de gemeente voor een onvermogend kind zal vergoeden, moet het getal kinderen niet op de kosten van het onderwijs, maar op de kosten der staatsschool gedeeld.

Eindelijk in de laatste alinea wenschen we de bevordering van onderwijs tot allen en niet enkel tot de paria's der maatschappij te zien uitgestrekt, en meenen we niet minder, dat de gemeente, ook al is er geen keuze voor den arme, hem toch niet door onthouding van bedeeling dwingen mag zijn kinderen ter school te zenden, zoo hij de eenige aanwezige school voor zijn kind verkeerd acht.

Eerst dan, als het werkelijk bleek, dat de staatsschool, ook bij het onderwijs in de natuurkunde en vaderlandsche geschiedenis, waarlijk neutraal was, zou aan de gemeente hiertoe het recht kunnen verleend worden.

Tegen de overige wijzigingen hebben wij geen bedenking.

Maar wel meenen we den schrijver ten slotte nog op het gebrek aan harmonie te moeten wijzen, dat tusschen den geest en den vorm zijner wet bestaat.

Het kader der wet laat hij onveranderd.

Toch is dit kader naar een gansch ander beginsel gevormd.

Onder het thans vigeerend grondwetsartikel is het begrijpelijk, dat het Bijzonder onderwijs in 4 artikelen is saamgedrongen.

In onze vigeerende wet is het bijzaak.

Maar verandert men dit beginsel, dan moet natuurlijk ook het kader veranderen.

Bij zulk een redactie van de Grondwet, als Junius voorstelt, behoort een School, wet, die eerst over het *onderwijs in het algemeen*, dan over het *Bijzonder onderwijs*, en dan over het *onderwijs op de Staatsscholen* handelt.

Onder het eerste hoofdstuk komen dan:

1. Algemeene bepalingen.
2. Van de scholen.
3. Van de onderwijzers.
4. Van de acte van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.
5. Van de kosten van het onderwijs.
6. Van het toezicht op het onderwijs.

Dan Hoofdstuk II.
Bijzonder onderwijs.
Dan Hoofdstuk III.
Staatsonderwijs
en eindelijk
Hoofdstuk IV.
Overgangsbepalingen.

We wijzen hier echter slechts in het voorbijgaan op, want nog verre is de dag die naar wetsredactie vragen zal.

Junius' proeve was een te verblijdend verschijnsel, dan dat we er onze lezers niet op wijzen, dan dat we den schrijver onze gedachten er over onthouden zouden.

Maar toch we deden het niet in de illusie, alsof we reeds aan den vooravond eener schoolwetsherziening stonden.

Neen, nog eerst moet een lange, bange strijd gestreden worden. Een strijd, waarbij niet de redactie der toekomstige wet, maar betoon van zedelijke veerkracht hoofdzaak is.

Het rechtsgevoel moet eerst bij geestverwant en tegenstander geprikkeld. Het nationaal geweten onzes volks wakker geschud. Niet door bedekking van verschil, maar door eerlijke worsteling de eenheid der Christelijk-historische richting bevorderd worden. Het Christelijk-nationaal onderwijs moet zich in inrichting, in personeel zijner onderwijzers, en vooral in de vruchten die het draagt, aan de conscientien der menschen aanbevolen.

En komt dan de dag, dat de beweging »voor de vrijheid en het recht" zich ook aan onze vertegenwoordigers, zich ook aan onze ministers, zich ook aan onzen Koning meedeelt, en wordt wetsredactie de levensvraag van het oogenblik, dan zal de proeve ons door »Junius" geboden, daarom zooveel waarde hebben, omdat ze bij monde van een liberaal ons zegt, wat ons de liberalen in de heilige zaak van het onderwijs kunnen en daarom moeten geven.

Utr. 7 Dec. 1869. K.

Christelijke pers.

Hoewel we reeds een achttal dagen in December tellen, werd het laatste nummer van de **Vereeniging** ons nog niet bezorgd, zoodat we zijn inhoud eerst een volgend maal bespreken kunnen.

In de December-aflevering van de **Stemmen** voor waarheid en vrede, speelt de zaak van het Schoolverbond de hoofdrol. Met genoegen zagen we, dat Ds. Nahuijs nog uitvoeriger, dan in het korte artikel, dat hij ons toezond, rekenschap geeft van zijn afwijkende houding. Hij doet dit, niet zoo als in **de Heraut**, in afwijking van het gevoelen der redactie, maar door de redactie in zijn sympathie voor het schoolverbond gesteund. Immers ook Dr. Bronsveld in zijn Kronijk komt de overeenstemming in de Christelijke pers op dit punt breken, en spreekt als zijn overtuiging uit, dat de houding der Christelijk-nationalen afkeuring verdient. Lezing der beide stukken stelt te leur, zoo men nieuwe argumenten dacht te vinden. Dezelfde, in ons blad reeds bestredene gronden, die voor het meerendeel in extenso door de radicale en conservatieve pers werden aangevoerd, vindt men ook hier. We meenen hierom recht te hebben tot de verklaring, dat debat over dit speciale punt ons tot geen resultaat brengen kan, en dat het verschil tusschen de heeren Nahuijs en Bronsveld eenerzijds en de Christelijk-Nationalen, die het bekende besluit namen, anderzijds, een dieperen oorsprong heeft in een verschillende appreciatie van de verhouding tusschen het Christendom en *deze* maatschappij. We eerbiedigen dit, en veroorloven ons op beider schrijven slechts één aanmerking. Den heer Nahuijs zouden we verzoeken, zich te onthouden van private mededeelingen, waardoor hij zijn broeders in het min behagelijk daglicht stelt, alsof op de vergadering van 26 October een soort van conspiratie was gemaakt, met afneming van de plechtige belofte, dat alle tegenwoordige leden de commissie bij eventueël verlaten der zaal volgen zouden. Dit is eenvoudig niet zoo. Er is geen belofte gegeven. Er is alleen als gevoelen der meerderheid uitgedrukt, dat deze gedragslijn de beste scheen. Van belofte was geen sprake, en van verzet geen spoor. Maar wat ons nog ernstiger is. De heer Bronsveld begaat, onzes inziens, een wezenlijk vergrijp jegens zijn broeders, als hij niet alleen hun houding als min gepast afkeurt, maar zelfs hun apologie aanklaagt van »onchristelijk te oordeelen." Is dit niet het scherpst verwijt, dat Christenen elkaar doen kunnen? Zijn critick heeft in den regel onze sympathie, al zouden we wenschen, dat er minder persoonlijke antipathie in doorstraalde. Ook beweeren we niet, dat de beschuldiging van »onchristelijk" te handelen nooit op de lippen van den Christen jegens zijn broeders voegen zou. Er moet waarheid zijn. Dus ook die aanklacht, is ze waarheid mag niet gespaard. Maar toch, het is het uiterste middel. Het doodelijke wapen. De grievendste grief. En nu vragen we bescheidenlijk: wat blijft er van gemeenschap des geestes over, als men, in zulk een critiek geval, niet alleen van zijn broeders verschilt, maar zich zelfs aan de zijde der N. Rott. Cour. stelt, om hun de zware beschuldiging van »onchristelijk" naar het hoofd te werpen. We vragen van Br. Bronsveld, dat hij dat scherpe woord herroepe.

Mr. Groen van Prinsterer zond ons N°. 13 van zijn **Nederl. Gedachten**, waarin hij na afloop der feestviering van 17 November, doet, wat vóór dien jubel gedaan, allen glans aan dat vreugdebetoon zou ontnomen hebben: den toestand van 1813 vergelijken met dien van thans, om tot diepe volksverootmoediging te nopen. In aansluiting aan het goede woord van onzen Br. Gunning „Ter nabetrachting van 31 October en ter voorbereiding tot 17 November" licht hij het contrast tusschen *toen* en *nu* toe uit het Wilhelmuslied. Dat lied is een program. Niet een program in twee deelen, met scheiding van godsdienst en staatkunde, maar politiek program en belijdenis des geloofs, zoo nauw saamgevlochten, dat de staatkundige beginselen u telkens aan den Evangeliebelijder, de Evangelische belijdenis u gedurig aan den staatsman denken doet. Dien Wilhelmusgeest roept hij ook thans terug, en eischt krachtens dien „nationalen" geest, dat het Woord Gods zijn vrijen loop hebbe, in een vrije school en vrijgemaakte kerk.

Terugziende op het debat over de Indische begrooting, betreurt ook hij de afwezigheid van 't eigenaardig Christelijk-historisch element in de discussiën. Hij mist critiek. Het oordeel des onderscheids bij de Christelijk-hist. richting, die zoo ze nog geen eigene coloniale politiek heeft, zich die ook voor de toekomst onmogelijk maakt, zoo ze blindelings hetzij aan den leiband der conservatieven, hetzij aan dien der radicalen loopt.

Verblijdend is hem, bij zooveel dat drukt, het krachtiger optreden van onze pers en het sterker gisten van de »vrijmaking der kerk." In de schoolkwestie begroet hij met vreugde het adres van Voorhoeve en de brochure van „Junius," den pseudonymen liberaal.

Onder de *Varia* trekt vooral de aandacht, het *afscheid* aan Mr. de Bosch Kemper. De redacteur van het **Volksblad** heeft in zijn polemiek over het woord „satanische," uit de geciteerde redevoering van Mr. van der Brugghen, de belangrijkste zinsnee, die hem in den weg stond, niet slechts eerst weggelaten, maar zelfs, aangemaand tot herstel van 't verzuim, hierop gezwegen. De heer Groen verklaart na zulk een tactiek alle discussie voor afgebroken. Vooral van de zijde van het Volksblad moet zulk een houding bedroeven. Langen tijd kastijdde het conservatieven en liberalen over den hartstocht der partijzucht, en zocht baan te breken voor een conciliante politiek, om ook op staatkundig gebied die fijne keur van neutraliteit te distilleeren, die men aan school en kerk had opgedrongen. Maar ook hier bleek het, hoezeer het streven naar kleurloosheid, niets dan 't najagen van een hersenschim is, en ten leste ieder verbittert zonder iemand te bevredigen. Niet op dien weg ligt de ireniek.

Onder onze weekbladen wijzen we ditmaal 't eerst op de **Bazuin**, die ons dan eindelijk geworden is, en door zijn rijken inhoud een nieuw bewijs is voor de waarheid van Mr. Groen's opmerking, dat onze pers in degelijkheid wint. Allereerst wordt op de verkiezing te Zuidhorn gewezen, en ieder zal den moed bewonderen van onze broeders in dat kiesdistrict, die, hoe geringe minderheid ook bij elke opening van de stembus, toch niet zwijgen willen, en wederom Prof. Gratama als candidaat hebben gesteld. Dat is naar beginsel gehandeld. Dat is christelijke plichtsbetrachting, die zeker op zichzelf geen bewondering waard zou zijn, zoo niet de lauwheid van menig ander kiesdistrict de activiteit van de Zuidhornsche broeders te krachtiger deed uitkomen. We danken de redactie voor haar krachtige hulp in ons pleidooi voor de vrijmaking der kerk. Zeer juist begrijpen onze afgescheidene broeders, dat het ons niet om vrijmaking van het Hervormde kerkgenootschap, maar om vrijmaking van de Gereformeerde kerken in dezen lande te doen is. Slechts zij het ons veroorloofd op te merken, dat wij dit juist ook ten behoeve der afgescheidenen wenschen. Ook zij zijn niet vrij, maar belemmerd, belemmerd door de afscheiding van zoo talrijke elementen, die tot het leven onzer Gereformeerde kerk behooren. Vrijheid is niet slechts, losmaking van drukkende banden, maar ook aanbinding van den organischen levensband, met hen, die tot het leven van ons organisme behooren.

Tegen Rome bevat dit nummer een dubbelen aanval. Eerst wijst het op het feit, dat de paus, door Hollandsch geld gesteund, door Hollandsche soldaten beschermd, en aan Hollanders ridderorden uitdeelend, al meer de plaats van onzen koning in 't hart van onze Roomsche landgenooten gaat innemen. En ten tweede wijst de redactie uit Motley en Groen's »*Archives*" aan, dat Philips II daarom zelfs in Roomschen zin niet vroom kan genoemd worden, omdat hij door zijn eigen houding zelfs den eernaam van »oprecht" heeft verbeurd. Onder de rubriek »Vereeniging voor Gereformeerd schoolonderwijs," komt een korte, maar scherpe critiek voor op Dr. Lamping's studiën. Van het gekibbel eindelijk tusschen de Hoofdcommissiën van Christelijk-Nationaal en Gereformeerd schoolonderwijs, zwijgen we liefst. Beiderzijds moest begrepen worden, dat in een zoo teedere verhouding de botsingen niet kunnen uitblijven. Maar ook beiderzijds moest het vaststaan, om in geen geval met beschuldigingen van »onchristelijk" en wat dies meer zij te strijden.

Ook in het **Kerkelijk Weekblad** was een stuk ingezonden, ter ondersteuning in den gemeenschappelijken strijd voor de vrijheid der kerk. Ds. Nonhebel deed het in een krachtig, ernstig woord. Ook de redactie is begonnen haar gevoelen te uiten. Hoewel nog niet beslist met ons optrekkend, hoewel nog teruggehouden door ernstige bedenkingen, laat zij toch warme sympathie met het doel van den strijd: »vrijmaking der kerk" doorstralen. Dit verblijdt ons. We zeiden dus niet te veel, dat de stem van Groen weerklank gevonden heeft. Ten minste zoo men let op het feit, dat dusver geen enkel orgaan onzer pers zich over het vraagstuk uitliet, zonder sympathie voor dit streven te uiten, dan is hier homogeneiteit in beginsel tusschen de woordvoerders onzer richting. En waar die overeenstemming slechts bestaat, versterkt de critiek ons in plaats van ons te ontmoedigen. Zeer ernstig willen we dan de vrees van het **Kerkelijk Weekblad** voor verwarring, zeer ernstig den wenk van Dr. Bronsveld tegen overhaasting in overweging nemen. Zulk een kritiek houdt ons niet af, maar leidt ons zekerder tot het doel.

Ook de **Wekstem** spreekt een warm woord, we zeggen niet voor de verkiezing van, maar voor het stemmen op Prof. Gratama in het district van Zuidhorn. In harmonie met al onze weekbladen schaart ze zich aan onze zijde in den strijd voor de vrije kerk, en door de opneming van wat de zusterbladen belangrijks boden, blijft ook zij medewerken aan de herstelling van goede onderlinge verstandhouding tusschen de verschillende afdeelingen van onze gelederen. En wat we met niet minder vreugde constateeren, het is, dat zoowel de Wekstem als onze overige bladen eenstemmig in het optreden van **van Lijnden** een teeken van parlementair leven voor onze schijnbaar verlorene richting zien.

De Hoop des Vaderlands brengt ons de minder verblijdende tijding, dat de geprojecteerde lezingen dezen winter niet zullen doorgaan. En toch berusten we in dit uitstel. Misschien zou een te vluchtig zich gereed maken de kracht van het optreden verzwakt hebben. Beter een seisoen later, mits dan ook, onzer richting waardig, den strijd ook op dat gebied geopend. Plaatsgebrek belet ons uitvoeriger over het belangrijke artikels »critiek op de Noordstar," »de Tweede Kamer" enz. te spreken. Vluchtig slechts wijzen we op een ingezonden stuk, waarin de sympathie van liberale ouders voor onze scholen besproken wordt. En al is 't maar met een enkel woord, toch moet onze vreugde betuigd, over weêr een christelijke school, die geopend werd, ditmaal te Aalten.

In het **N. Vaderl. Cour.** trof ons vooral een herinnering aan Joh. Theod. van der Kemp op zijn sterfdag. Het is goed den zegen niet te vergeten, dien God ons weleer in warme strijders voor onze richting schonk. K.

Zendingsvrienden.

De tijd van de komst der weduwe Jaesrich in Nederland is nabij. Mag ik u bij deze nog eens herinneren aan mijne vraag ten hare behoeve in het artikel in *de Heraut* van 12 Nov. l.l. Van de ontvangen giften zal in de christelijke bladen melding worden gemaakt.

Utrecht, 4 Dec. 1869. J. Wolbers.

Verbetering.

In ons vorig nommer zijn een paar zinstorende drukfouten ingeslopen: Pag. 2 Kol. 4 regel 40 van onderen staat *minister dan*, lees: *minister anders dan*. Pag. 5 kol. 2 regel 38 van boven staat: *mogelijk*, lees *onmogelijk*. Pag. 5 kol. 4 regel 35 van onderen, staat: vromen *hier*, lees: vromen *zin*. Pag. 6 kol. 5 regel 24 en 25 staat: *tegenspraak*, lees *toespraak*.

Een vriendelijk verzoek.

In overeenstemming met de Christenen in verschillende landen, werden ook hier ter stede in de Schotsche Zendingskerk bidstonden gehouden, met het oog op het aangevangen Roomsch concilie. Gewis geschiedde iets dergelijks op andere plaatsen in ons land. Aangenaam zou het ons zijn dienaangaande korte berigten of verslagen te ontvangen, ten einde in ons volgend nommer hiervan een algemeen overzigt te kunnen geven.

SCHOTSCHE ZENDINGSKERK.

GODSDIENST-OEFENING

Zondag, 12 December 1869.
Voormiddag ten 10 ure,
en 's Avonds ten 6 ure:
Voorganger: W. H. J. BAART DE LA FAILLE,
Pred. te *Ridderkerk* bij *Rotterdam*.

Maandag 13 December, 's Avonds ten 8 ure: Vergadering met de leden van het Kindergenootschap der Nederl. Geref. Zend. Vereeniging,

en denzelfden avond ten 8 ure: Vergadering met de Mansleden der Ned. Geref. Zending-Vereeniging.

Dingsdag, 14 December, 's Avonds ten 8 ure: Bidstond en mededeelingen over Traktaat-verspreiding, door A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, van *Utrecht*.

Woensdag, 15 December, 's Avonds ten 6½ ure: Vergadering met de leden van het Kindergenootschap voor Israël.

ADVERTENTIËN.

Door 's Heeren goedheid werd het ons met onze lieve kinderen vergund, onder genot van vele zegeningen, heden onze

VIJF-EN-TWINTIGJARIGE ECHTVEREENIGING

TE VIEREN.

H. C. J. KIEN
EN
J. C. C. VEEN. (884)

EDAM, 6 December 1869.

Heden overleed tot onze diepe droefheid, ons geliefd Dochtertje MARGARETHA ALIDA, in den ouderdom van bijna twee jaren. Hoe smartvol deze slag voor ons is, mogen wij ons troosten met het vooruitzigt met haar weder vereenigd te worden om nimmer te scheiden.

Hoorn, J. J. OOIJEVAAR,
4 December 1869. W. C. OOIJEVAAR,
(864) geb. van Velden.

Kennisgeving aan vrienden en bekenden.

Na eene langdurige ongesteldheid overleed heden nacht onverwacht, tot diepe droefheid van mij, mijne kinderen en verdere betrekkingen, mijn innig geliefde Echtgenoot JAN DE LIEFDE, in den ouderdom van bijna 56 jaren.

Het Evangelie der genade, aan welks verkondiging hij jaren lang zijn zoo werkzaam leven wijdde, was ook op zijn ziek- en sterfbed de vrede zijner ziel en het eenig rustpunt van zijn hart. — Wij beweenen hem, doch niet als zij, die geen hope hebben.

Amsterdam, S. MOLENAAR,
6 December 1869. Wed. J. de Liefde.

Uitwendige teekenen van rouw zullen door de nagelaten betrekkingen niet worden gedragen. (878)

OPENBARE VERGADERING

van den **Christelijken Broederkring, inzonderheid bedoelende de afschaffing van Sterken Drank,**

op Woensdag 15 December e. k., des avonds ten 8 ure, in het gebouw *ter Verbreiding der Waarheid*, Elandstraat. (874)

Spreker: de heer H. JASPERS.

ZONDAG 12 en MAANDAG 13 December 1869 zal **D. V. het nieuwe Evangeliesatie-locaal „REHOBOTH"** Plantage, Rapenburgergracht, V. 13 worden ingewijd.

Zondag, 10 ure ZIGELER,
6½ ure Ds. P. HUËT.
Maandag, 7 ure Ds. GAGNEBIJN,
HOEDEMAKER,
HUËT,
V. SCHELVEN.

Predikanten, te Amsterdam, Veenendaal.
Confess. Ver. en Gent. (877)

MEID ALLEEN.

Men verlangt tegen 1 Februarij te Arnhem, in eene Burgerhuishouding, een fatsoenlijk meisje van de P. G. en zacht van humeur. Zij die prijs stellen op de dienst des Heeren, zullen de voorkeur genieten. Loon naar bekwaamheid. Brieven *franco*, onder N°. 459, of in persoon bij den Boekhandelaar H. B. BREIJER, te *Arnhem*. (860)

DUISTERNIS.-LICHT.

Nu wij in deze gewigtige dagen tot gebed geroepen werden voor landen en volken, die nog in duisternis van on- en bijgeloof verzonken zijn, zullen wij immers in ons eigen vaderland, Limburg niet vergeten? Te meer nu er door de verkondiging van het Evangelie een lichtstraal ontstoken is. Maar wij vragen meer. Een plantje van Gods liefde, eene Zondagschool van 80 kinderen, vraagt van uwe Christelijke liefde eene kleine gave voor het a. s. KERSTFEEST. Wilt gij medewerkers zijn aan de blijdschap dezer kleinen? Uwe hulp is ons zeer noodig. Onthoud ons dan *nu vooral* uwe gebeden en gaven niet.

Maastricht, Dec. 1869. J. W. ADDINK.

De Heeren Ds. GANN DUN, VAN ANDEL en POSTEMA, zullen ook gaarne giften voor dit doel ontvangen. (882)

De UTRECHTSCHE ZENDINGSVEREENIGING, diep doordrongen van de overtuiging, dat zij arbeidt aan de taak, door den Koning van het Godsrijk zijne gemeente opgedragen, en dat het overeenkomstig zijn goddelijk welbehagen is, wanneer zij met moed en ijver zich hiervan zoekt te kwijten; maar niet minder levendig gevoelende, dat zij dan alleen hierin zal slagen, wanneer de Heer zelf de arbeiders in zijnen oogst uitstoot, — waartoe zij wenscht, dat het gebed der geloovigen zich aan hare vurige beden pare, — noodigt bij vernieuwing zulke jongelingen uit, die tot dit heilig werk eene inwendige roeping gevoelen, om zich als kweekelingen bij haar aan te melden. Zij die dezen drang in zich bespeuren, worden verzocht zich vóór 1 Januarij e. k. schriftelijk te melden aan het adres van den Ondergeteekende, die hun gaarne zal mededeelen, wat voor het examen tot opneming onder de kweekelingen wordt vereischt.

Namens het Bestuur der Utrechtsche Zendingsvereeniging,

G. BARGER, *Director-Secretaris.*

Adres: *Utrecht*, Westerstraat. (865)

EENIGE LEDEN

der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Amsterdam

noodigen langs dezen weg hunne medeleden uit tot het onderteekenen van onderstaand adres, dat tot dit doel tot en met 14 December gereed ligt bij den Heer J. H. Stoové, Warmoesstraat M. 473.

Aan den Kerkeraad der Nederduitsch Hervormde Gemeente te Amsterdam.

Eerwaarde Heeren!

De ondergeteekenden, allen lidmaten der Nederduitsch Hervormde Gemeente alhier, gevoelen de behoefte om, naar aanleiding van het gebeurde op den 7den November l.l. na de godsdienstoefening voor het Garnizoen in de N. Z. Kapel, een woord tot uwe vergadering te rigten.

Zij verklaren dat zij met droefheid en weemoed de grenzenlooze verwarring gadeslaan en de verschrikkelijke verwoestingen door het moderne ongeloof aangerigt, waardoor duizende zielen in onze Gemeente, door de menschelijke dwaasheid dezer eeuw, die Gods heilig Woord dwaasheid noemt, ten verderve gebragt worden, en tevens aan de groote en vreeselijke verantwoordelijkheid denken, waaraan die voorgangers in de gemeente zich blootstellen, welke zich schuldig maken aan vergrijp aan de heilige en heerlijke kroonregten van den Heer Jezus Christus, dewelke is God boven allen te prijzen in der eeuwigheid, Amen.

Zij kunnen niet genoeg hunne blijdschap te kennen geven, dat een der ouderlingen de vrijmoedigheid gehad en de genade van God ontvangen heeft, om na den afloop der Garnizoens-Godsdienstoefening op den 7den November l.l., openbare getuigenis te geven in het midden der Gemeente, tegen de leer die toen verkondigd was, en die volgens de overtuiging van dien ouderling niet de leer van Gods woord, maar de leer des duivels was, aan welke *daad* van dien getrouwen ouderling zij hunne *volkomene* goedkeuring hechten. Naar hunne innige overtuiging heeft deze niet anders gedaan dan hetgeen God van hem wilde, en niet alleen van hem, maar van allen, welke de Heilige Geest tot opzieners gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, welke Hij verkregen heeft door Zijn eigen bloed. Hand. XX vs. 17 en 28.

Maar zij kunnen hunne verwondering niet verbergen, daar zij vernomen hebben dat dezer dagen bijna *alle* (men zegt op twee na) Hervormde Predikanten een schrijven gerigt hebben aan den Amsterdamschen Kerkeraad, waarin zij, »met volkomene *eerbiediging* van elks gevoelen op godsdienstig terrein, en van elks regt op uiting van gemoedsbezwaren vragen," dat de Amsterdamsche Kerkeraad zijn leedwezen betuige over de daad van een der in functie zijnde ouderlingen in de N. Z. Kapel, 7 November l.l., en afkeure de *wijze* waarop door hem zijne denkwijze werd geopenbaard.

Twee opmerkingen hierop, veroorlooven zij zich U mede te deelen:

1o. De ondergeteekenden gelooven, dat, wanneer de *wijze*, waarop de ouderling zijne denkwijze geopenbaard heeft, beoordeeld zal worden, de oorzaak, die daartoe aanleiding heeft gegeven, vooral in aanmerking moet genomen worden. Meent een opziener (predikant) het regt te hebben *in het openbaar* de heiligste waarheden van Gods onfeilbaar Woord niet slechts te miskennen, maar te hoonen, te bespotten, zoo heeft een ander opziener (ouderling) volkomen regt *in het openbaar* de hoorders te waarschuwen, om zich te wachten voor eene leer des duivels, een vergift hun toegediend, waardoor hunne zielen voor eeuwig zouden kunnen schade lijden.

Daarom stemmen zij *volkomen* in met de meerderheid van den Amsterdamschen kerkeraad, die besloten heeft, het gedrag van dien ouderling *niet af te keuren;*

2o. Geven zij hunne diepe smart te kennen, over de houding van die predikanten in onze gemeente, die bij deze gebeurtenis de hand hadden behooren te reiken aan de kinderen Gods, aan hen, die met hart en ziel de eer van onzen eeuwig gezegenden Heiland wenschen te verdedigen en de zaligheid van zondaren te bedoelen, — doch zich niet zonder groot gevaar voor hunne eigene zielen, geschaard hebben aan de zijde der vijanden van God en Christus, die alles loochenen en wegnemen, dat des Christens éénigen troost is in leven en sterven.

Zij geven, zonder bewimpeling, over het gedrag van genoemde personen bij dezen ten sterkste hunne *afkeuring* te kennen;

Ten slotte is het de innige wensch van de ondergeteekenden en hunne hartelijke bede tot God, dat Hij vele getrouwe getuigen in uw midden en daar buiten verwekke, die zich het eeuwig Evangelie van onzen grooten God en Zaligmaker Jezus Christus niet schamen, doch Hem belijden in deze afvallige en ongeregtige wereld, opdat zij in de openbaring van onzen Heer en Heiland Jezus Christus, uit zijnen gezegenden mond vernemen mogen: »Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal Ik u zetten, ga in, in de vreugde uws Heeren."

Aan de **Christelijke School** te *Sneek*, (afdeeling Naaischool) wordt verlangd:

eene Jufvrouw,

van positief Christelijke beginselen, bekwaam in alles wat tot het geven van grondig onderrigt en werk behoort. Adres in persoon of met *franco* brieven bij Mej. H. VAN DER WEERDT, geb. VAN VEEN, te *Sneek*. (866)

Aan de Bijzondere School voor Christelijk-Nationaal Onderwijs te *Deventer* vraagt men tegen 1 Januarij e. k.:

een Hulponderwijzer,

à *f* 300. Kennis van het Fransch is aanbeveling. *Franco* brieven bij den Onderwijzer H. MERCKENS. (833)

Met 1o. November is in grooter formaat verschenen:

DE NOORDSTAR.

Nieuwsblad voor Friesland, Groningen en Drenthe. (875)

Verschijnt des Dingsdags- en Zaturdags-avonds.

Prijs per half jaar *franco* per post *f* **3,50**.

Uitgave van J. B. HUBER, te Groningen.

Bij H. J. GERRETSEN, te *'s Hage*, is verschenen:

Augusta's Kersfeest van 1868.

Vervolg op

Een Driedubbel Geboortefeest.

Door CORNELIA.

Prijs 50 Cents.

Verzameling

VAN

KERSTFEEST-TEKSTEN.

LEIDDRAAD VOOR HUISELIJKE GODSDIENSTOEFENINGEN.

Prijs 20 Cents.

DE BOOG IN DE WOLK,

Woorden van troost in uren van smart.

Met een Voorwoord van

Ds. J. A. SCHUURMAN JOH. Zn.

Prijs 45 Cents. Gebonden 60 Cents.

DE IRVINGIANEN TE 'S GRAVENHAGE,

volgens het

Liturgieboek der Kerk.

DOOR

I. ESSER.

Prijs 25 Cents. (876)

Door de Nederlandsche Zondagschool-Vereeniging is uitgegeven en bij H. HÖVEKER en verder alom verkrijgbaar:

GODDELIJKE UITREDDING OP HET KERSTFEEST,

DOOR

T. M. LOOMAN.

Prijs 10 Cents, 100 ex. *f* 7.50.

Verschijnt binnen eenige dagen:

Almanak, Zondagschool-Kalender, Rooster voor 1870, enz.

Bij den uitgever H. HÖVEKER, *Amsterdam*, is gratis te bekomen:

LIJST van meer dan 100 kleine boekjes, met ek zonder plaatjes, ter verspreiding op het Kerstfeest. (872)

---

15 December a. s. verschijnt bij D. B. CENTEN, te *Amsterdam:*

KERSMIS,

OF DE VLUGT DER HUGENOTEN.

Een nieuw Kerstverhaal van **F. BUNGENER.**

Vertaald door Ds. J. P. HASEBROEK.

Prijs 25 Cents. 25 Ex. *f* 3,—. 50 Ex. *f* 5,50. 100 Ex. *f* 10. (873)

Bij J. W. EVERSZ, te *Zeist*, is verschenen

Wat zal toch dit kindeken wezen?

Overdenkingen voor geloovige ouders bij de geboorte en den doop hunner kinderen, door A. MURRAY, Predikant aan de Kaapstad. Met een voorwoord van L. H. F. CREUTZBERG, Predikant te Zeist. Prijs ingenaaid *f* 0.60, gebonden *f* 0.85.

Van denzelfden uitgever verscheen vroeger en wordt met succes gedebiteerd:

Waarom gelooft gij niet?

Woorden van onderwijzing en bemoediging. Prijs ingenaaid *f* 0.40, gebonden *f* 0.65.

Blijf in Jezus!

Woorden van opwekking tot hooger geestelijk leven. Prijs ingen. *f* 0.45, gebond. *f* 0.70. (881)

VIJFTIEN PLAATJES MET BIJSCHRIFT.

VERSJES en **TEKSTEN** om uit te deelen onder jong en oud op school en elders:

8 Verschillende nummers, elk nummer **vijftien plaatjes** bevattende in omslag
Prijs per nummer 15 Cents.
» » 25tal *f* 3,50.

Van deze plaatjes, bestemd voor de Zondagscholen zijn reeds duizende nummers verkocht. Zij zijn voor kinderen zeer geschikt om van buiten te leeren, te kleuren, enz.

Uitgever J. C. GOOSSENS, Boekhandel, Sint Luciensteeg te *Amsterdam* en verder alom te bekomen. (822)

Uitgave van J. H. VAN PEURSEM, te *Utrecht*:
M. G. W. BRANDT.

Dienende Liefde,

EEN BOEK VOOR HET HUISGEZIN.

Vertaald onder toezigt, met voorrede van

J. J. L. TEN KATE.

218 Bladzijden compres gedrukt.

Prijs *ingenaaid f* 1,80. *Gebonden f* 2,25. (813)

De Boekhandelaar W. WENK, te *Rotterdam*, heeft ter uitgave ontvangen en verkrijgbaar gesteld:

A. H. DE HARTOG,

Litt. Hum. Dr. (869)

TER LOOFHUTTEN,

Leerrede over JOH. 7: 37, 38. — Prijs *f* 0,25,

Bij P. K. BRAAT, te *Dordrecht*, komt heden van de pers:

BESCHOUWINGEN over de **PAUSELIJKE ONFEILBAARHEID**, door J. A. VAN BEEK, *Pastoor bij de bisschoppelijke Klerezy te Dordrecht*, naar aanleiding van DE AANVALLEN van DE TIJD, DE KATH. STEMMEN en den eerw. heer C. J. WILLEMS, *R. K. P.* te *Rotterdam*, op de Brochure: **„Zal de Paus op het aanstaand Concilie onfeilbaar verklaard worden?"** (867)

Prijs 75 Cents.

Nieuwe Kerstgeschenken:

Vrede in die hut,

KERSTVERHAAL

DOOR

C. v. d. Velden Jz.

Bijz. Onderwijzer te Rotterdam.

Met eene Plaat.

GOD VERLAAT DE ZIJNEN NIET,

EENE KERSTVERTELLING

DOOR

J. H. van Linschoten.

Met eene Plaat.

Prijs van de twee bovenstaande 10 Ct.; 25 Ex. *f* 2,25; 100 *f* 6,50.

Het lied der Engelen.

DOOR

C. v. d. Velden Jz.

WIJZE: »*Daar juicht een toon enz.*"

Prijs 2 Ct., 100 Ex. *f* 0,80.

Voorts bij alle Boekhandelaren verkrijgbaar:

E. GERDES, Het verdwaalde kind. Eene Kerstvertelling. Prijs 10 Ct., De dubbele Schat. Een Kerstverhaal.

B. HENDRIKS, De Kerstnacht in het bosch.

J. H. VAN LINSCHOTEN, De terugkomst van den loteling.

De drie bovenstaande versierd met een fraai Plaatje. Prijs 10 Ct., 25 Ex. *f* 2,25; 100 *f* 6,50.

HET BLIJDE KERSTFEEST IN DE PASTORIE TE BURGTHAL. Prijs 5 Ct.; 25 Ex. *f* 1,15; 100 Ex. *f* 4,—. (846)

Uitgaven van J. P. v. DIJK, te ZWOLLE.

BETHEL.

Christelijke Stads- en Dorpsalmanak voor het jaar 1870.

Onder redactie van O. G. HELDRING, Emer. Pred. te Hemmen.

Ten voordeele van het Gesticht BETHEL.

Uitgegeven bij M. WIJT & ZONEN, te Rotterdam. Prijs 40 Cents. Met 100 Exemplaren *f* 30.—. (843)

Ottilie Wildermuth.

DE KLUIZENAAR IN HET BOSCH.

Eene Kersgeschiedenis uit Amerika.

Prijs 25 Cents; 50 ex. *f* 5,50; 100 ex. *f* 10,—. *Zutphen* bij J. H. A. WANSLEVEN & ZOON. (767)

DEGELIJKE BOEKWERKEN.

Dr. **LIVINGSTONE'S** Ontdekking-reizen enz. in de binnenlanden van Afrika, 386 pag., met 130 houtgravuren. Prijs *f* 2,60, nu *f* 1,40.

ED. VOGEL'S Reizen, Ontdekkingen enz. in de binnenlanden van Afrika, door HERM. WAGNER, 395 pag., met 110 houtgravuren. Prijs *f* 2,75, nu *f* 1,40.

DE NIEUWSTE ONTDEKKINGEN aan de Westkust van Afrika. Reistogten, Jagtavonturen enz. door HERM. WAGNER, 400 pag., met 90 houtgravuren, vert. door H. M. C. VAN OOSTERZEE. Prijs *f* 2,50, nu *f* 1.40.

DE FRANKLIN-EXPEDITIE en haar afloop, groote ontdekkingen enz. in de Poolgewesten van Amerika, door HERM. WAGNER, 356 pag., met 100 houtgravuren, vert. door CORSTIAAN DE JONG. Prijs *f* 2,20, nu *f* 1,40.

DE NIPPONVAARDERS. Reizen enz. van PERRIJ en Lord ELWIN, door Japan, de Lioe-Kioe-eilanden enz., bewerkt door FR. STEGER, 387 pag., met 160 houtgravuren. Prijs *f* 3,50, nu *f* 1,80.

Ieder werk is geheel compleet en dus afzonderlijk verkrijgbaar.

De vijf werken, 1924 pag. druks, met 590 houtgravuren, te zamen nu *f* **6,50.**

De aandacht wordt op deze hoogst belangrijke werken gevestigd, **welke zoowel door inhoud als keurig uiterlijk,** voor LEESGEZELSCHAPPEN en GESCHENKEN zijn aan te bevelen. (826)

Verkrijgbaar bij den Boekh. **D. BOLLE**, te Rotterdam, en *alom te ontbieden.* Brieven en geld *franco.*

Bij P. K. BRAAT, te *Dordrecht*, is van de pers gekomen:

DE BRIEF VAN JACOBUS,

Eene Bijdrage tot de kennis der Oud-Christelijke Litteratuur en Leer,

DOOR

Dr. A. H. BLOM.

Prijs *f* 3,20. (819)

Kerst- en Nieuwjaarsgeschenken.

Uitgegeven bij G. F. CALLENBACH, te Nijkerk.

Christelijke lectuur voor Scholen, Huisgezinnen, Jongelingsvereenigingen, Zondagscholen,

De Vriend der Jeugd. Verhalen voor jonge lieden, door C. F. Schöttelndreiër en E. J. Veenendaal Jzn. in fraai linnenband. *f* 1,50

Geïll. Cartonnenband *f* 1.25, Ingen. *f* 1.—

——— Verhalen voor jonge lieden, door J. H. van Linschoten, C. F. Schöttelndreiër en E. J. Veenendaal Jzn. 2e deel. In fraai linnenband, *f* 1.50.

Geïll. Cartonnenband *f* 1.25, Ingen. *f* 1.—

J. H. van Linschoten. De wonderbare wegen des Heeren. Met geïll. omslag *f* 0.25 (50 Ex. *f* 10.—. 100 Ex. *f* 15.—).

——— Herman Kloet, of de inname van Nuys. Met geïll. omslag. *f* 0.30 (50 Ex. *f* 12.—. 100 Ex. *f* 20.—).

J. P. van der Maas Jr. Het Godsbestuur, kenbaar uit de ervaring van onderscheidene personen en gebeurtenissen, tot geloofsversterking voor anderen. *f* 0.75

——— De kleine Adolf op het Kerstfeest. Met plaatje. *f* 0.10 (50 Ex. *f* 3.50. 100 Ex. *f* 6.—).

J. Nissen, Praktische handleiding bij het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis voor scholen en huisgezinnen, door L. H. F. en K. F. Creutzberg. 2 dln. *f* 6.— In fraai linnenbanden *f* 6.90.

C. F. Schöttelndreiër. Het Kind in de kribbe. Met plaatje. *f* 0.10 (50 Ex. *f* 3.50. 100 Ex. 6.—).

——— Iets voor jeugdige vrienden en vriendinnen der Zondagscholen 6e druk. Met 2 nieuwe plaatjes. *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex *f* 10.—).

——— De beeldenstormin de Oude kerk te Amsterdam. Met geïll. omslag. *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex. *f* 10.—)

——— Wijbrandt Aertsen. Een verhaal uit het begin van den tachtigjarigen strijd met Spanje. Met geïllustreerd omslag *f* 0,25 (50 Ex. *f* 10.—. 100 Ex. *f* 15.—).

——— De Zon. *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex. *f* 10.—).

——— Verloren. — Gevonden. *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex, *f* 10.—).

——— en E. J. Veenendaal Jz. Verscheidenheid in Eenheid. Christelijke lectuur voor jonge lieden. *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex. *f* 10.—).

——— Verhalen voor jonge lieden *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex. *f* 10.—).

E. J. Veenendaal Jz., Guido de Brès. Een verhaal uit de dagen der hervorming *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex. *f* 10.—)

——— Gods bestuur *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex. *f* 10.—).

——— Aurelius Augustinus. *f* 0.15 (50 Ex. *f* 6.25. 100 Ex. *f* 10.—).

Naai- en Breischolen.

Zeer geschikt voor Cadeaux.

De oude Helm, door de Schrijfster van »de Wijde, Wijde Wereld". Uit het Engelsch. Met een Voorberigt van J. J. L. TEN KATE, Pred. te Amsterdam. Ingenaaid *f* 3,—; in linnen prachtband verguld op snede *f* 3,75.

J. J. L. ten Kate, Schemeravondstonden. Verspreide en nieuwe gedichten in linnen prachtband verguld op snede *f* 2,50. (806)

Uitgave van J. W. & C. F. SWAAN, *Arnhem.*

Heden verschijnt bij C. MORKS JZN. te Dordrecht en is alom te bekomen, een flink boek voor jongens en meisjes van 8–14 jaar getiteld:

FRANS STERN

OF

LEVEN VOOR EEN DOEL.

Vrij uit het Engelsch, door

G. HERMANS

Hoofd-Onderwijzer der Christelijke School te Dordrecht.

In prachtbandje met 4 keurige plaatjes. Prijs *f* 1,90.

Terwijl wij de dingen dezer aarde wettig mogen, ja, moeten behartigen, moeten wij ons leven wijden alleen aan de dingen van Gods koninkrijk!

Eerste, Tweede, Derde en vierde

TAALBOEKJE,

bevattende oefeningen voor de verschillende klassen der lagere school, door

G. GRÜNEVELD,

Hoofd-Onderwijzer der Christelijke School te Workum.

De *Hoop des Vaderlands* zegt in haar No. van 17 Nov. omtrent deze werkjes: „eene zoo goed ingerichte als doeltreffende verzameling van taaloefeningen, geleidelijk, echt practisch en zeer ten gebruike aan te bevelen. In handen van een goed onderwijzer kan 't niet anders of deze boekjes *moeten* gewenschte vruchten voor het taalonderwijs afwerpen. M. D. v. O.

Van denzelfden schrijver verschijnt mede:

Mijn letters zijn prentjes.

Drie platen met handleiding, te zamen *f* 1,—. (814)

TER VERSPREIDING.

Bij J. W. & C. F. SWAAN te *Arnhem*, verschijnt:

MARGARETHA, S. No. **1. Het handschrift van den monnik** . . . . . *f* 0,10
Idem No. **2. De kleine Matthijs.** » 0,12½
Idem No. **3. De Torenwaechter van St. Stephanus.** . . . . . » 0,12½
Idem No. **4. Kromsnaveltje.** . . » 0,12½
Idem No. **5. Meester Matthijs.** . » 0,12½
Idem No. **6. De vrouw van Meester Matthijs** . . . . . » 0,12½
Idem No. **6a. De Pelsjas** . . . . » 0,15
Idem No. **7. Spits** . . . . . » 0,12½
Idem No. **8. Meester Klaas en de kleine Jacob.** . . . . . » 0,12½
Idem No. **9. Het huis in het bosch.** » 0,15

No. 1. 25 Ex. *f* 2; 50 Ex. *f* 3,50; 100 Ex. *f* 6;
» 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 25 Ex. *f* 2,50; 50 Ex. *f* 4,25; 100 Ex. 7,50.
» 6a en 9. 25 Ex. *f* 3; 50 Ex. 5; 100 Ex. *f* 9.

☛ Deze in echt Evangelischen geest geschreven boekjes zijn zeer gunstig gerecenseerd en **bijzonder** aan te bevelen ter uitdeeling bij de aanstaande Feesten H.H. Bestuurderen van Zondag- en Openbare scholen worden hierop attent gemaakt.

„Dezelfde werkjes compleet ingenaaid onder den titel: „*Verhalen uit den Elzas* . . *f* 1,25

MARGARETHA, S. DRAKENSTEIN. Een geschiedenis uit Zuid-Afrika. De aanvang der christelijke zending onder de Bassutos *f* 0,25; 25 Ex. *f* 5,50; 50 Ex. *f* 10; 100 Ex. *f* 17,50.

Ook dit werkje is boeijend geschreven. (806)

Uitgave van J. H. VAN PEURSEM, te *Utrecht:*

TER VERSPREIDING OP ZONDAGSCHOLEN.

Deze week verschijnen de volgende

NIEUWE KERSTBOEKJES.

J. H. VAN LINSCHOTEN.

HET LOMPENMEISJE

OF EENE DOODE OP KERSTFEEST.

Prijs *f* 0,15.

25 Ex. *f* 3.—; 50 Ex. *f* 5.62½; 100 Ex. *f* 9.75.

H. J. VAN LUMMEL.

De eerste en de laatste Kerstboom van Mina Vorder.

Prijs *f* 0.15.

25 Ex. *f* 3.—; 50 Ex. *f* 5.62½; 100 Ex. *f* 9.75.

J. P. SCHABERG.

TWEE BEZOEKEN IN DE WONING VAN VADER REITER.

Prijs *f* 0.07½. 25 Ex. *f* 1.50. 50 Ex. *f* 2.50.

E. J. VEENENDAAL.

„NATHAN! DE MESSIAS IS GEKOMEN!"

Prijs *f* 0.07½. 25 Ex. *f* 1.50. 50 Ex. *f* 2.50.

P. VERGERS.

Uit de vreeze des doods gered naar ziel en ligchaam.

Prijs *f* 0.07½. 25 Ex. *f* 1.50. 50 Ex. *f* 2.50.

J. VAN ZANTEN.

KERSTAVOND IN DE HUISKAMER.

Prijs *f* 0.07½. 25 Ex. *f* 1.50. 50 Ex. *f* 2.50.

Deze zes te zamen in gekleurd glacé omslag *f* **0.50.**

Uitmuntend geschikt voor Prijsjes:

TIEN VERSCHILLENDE KINDERWERKJES

VAN

W. ZIETHE.

Allen met een keurig Plaatje in kleurendruk.

Prijs per stuk *f* 0.30. 25 Ex. gesorteerd *f* 6.25.

GRIETJE EN HARE KINDEREN,

door den Schrijver van

»*Jessica's eerste Gebed*" en »*Jessica's Moeder.*"

Met eene Voorrede van

Dr. Ph. J. HOEDEMAKER.

Prijs *f* 0.60.

Nog voorhanden:

P. HUËT.

De altijd Nieuwe Geschiedenis.

Prijs *f* 0.07½. 25 Ex. *f* 1.50. 50 Ex. *f* 2.50.

TWAALF KINDERVERSJES.

Prijs *f* 0.10. 25 Ex. *f* 2.—. 50 Ex. 3.75. 100 Ex. *f* 6.50.

(6e **duizend.**)

Geen plaats voor het Kindeken.

Kerstgeschenkjes voor Kinderen. (*Arm en rijk.*)

Prijs *f* 0.07½. 25 Ex. *f* 1.50. 50 Ex. *f* 2.50.

(10e **duizend.**) (844)

J. H. VAN PEURSEM, te *Utrecht*, gaf uit:

P. VERGERS,

ELBERT HUIK OF DE VERVOLGER

EENE BLADZIJDE UIT DE GESCHIEDENIS VAN NEÉRLANDS LIJDEN.

Met 4 Platen in kleurendruk.

Prijs 1.50. Gebonden in linnen *f* 1.90. (845)

Door het Evangelisch Verbond, Abonnementsjaar 1870, wordt bij H. DE HOOGH EN Co. uitgegeven:

DE ZALIGHEID IS IN GEENEN ANDEREN.

Hofackers Dagboek,

Vrij bewerkt naar het Hoogduitsch.

DOOR

Dr. A. CH. J. VAN MAASDIJK,

Predikant te Haarlem.

De prijs per Maandelijksche Aflevering is slechts **25** Cents, zijnde 64 pag. druks, royaal formaat.

De eerste Aflevering is alom voorhanden en mag worden opengesneden.

Bij H. DE HOOGH & Co. te *Amsterdam*, is van de pers gekomen:

VRIJMAKING DER KERK, DOOR Dr. A. KUYPER. Pr. 20 Cts.

Nederl. Stoomdrukkerij, Nieuwendijk L 76, Amsterdam.

BIJVOEGSEL,

behoorende tot de HERAUT van 10 December 1869, No. 50.

Een pleit voor de vrije school.

In de vergadering der Provinciale Staten van Zeeland, van Vrijdag 5 Nov. j. l. werd door Jhr. J. L. de Jonge eene redevoering gehouden, die als pleit voor de vrije, christelijke school en tegen het van regeringswege bevorderen van kosteloos openbaar onderwijs onze belangstelling verdient. Aanleiding hiertoe was 1°. een voorstel van den heer Verhage — in de zomervergadering reeds ingezonden — om »*ter gemoetkoming aan gemeentebesturen in de kosten voor het geven van herhalings-onderwijs aan zoogenaamde volwassenen van 12—14 jaar en hooger, alsmede voor het aanleggen van school-bibliotheken, daarmede in verband staande, in de Provinciale begrooting van* 1870 *een nieuw artikel op te nemen ten bedrage van f* 1000;" en 2°. een voorstel van de Gedeputeerde Staten, om in *overeenstemming met het gevoelen van den inspekteur van het lager onderwijs, bij wijze van proefneming voor één jaar aan het Prov. collegie beschikbaar te willen stellen de som van f* 2000, *ten einde volgens eene later te maken verdeeling die som te doen strekken ter bevordering en aanmoediging van het schoolgaan en meer getrouw schoolbezoek.*

Op het gevaar af van gerangschikt te worden onder het NIET DENKEND gedeelte der natie, en als *domper*, als *oppositie van zekere zijde*, als *agitateur* gebrandmerkt te worden, was spreker uit beginsel gedrongen zijne stem *tegen* beide voorstellen uit te brengen, ter wille van het *beginsel*, dat er aan ten grondslag ligt. Eerst wil hij het voorstel-Verhage met zijne inleiding en toelichting nader beschouwen; daarna zijne zienswijze ontwikkelen, die hem noopte uit beginsel *tegen* te stemmen.

Om zijn voorstel alle kracht bij te zetten stelde de heer Verhage het kwaad, dat het zal keeren, natuurlijk zoo groot mogelijk voor. Het middencijfer van schoolverzuim was op niet minder dan 27½ pCt. berekend, van kinderen, die in de jaren vallen.

De heer de Jonge wijst aan, dat in deze rekening een kapitale fout schuilt:

„De voorsteller, volgende het regeringsverslag, neemt ook derhalve daarbij als grondslag aan de kinderen op den leeftijd van 6-12 jaar, en het is juist op dit punt dat ik mij veroorloof op te merken, dat het schoolverzuim zich niet zoo zeer bepaalt tot de kinderen van **5** tot **10**, maar meer tot die van **10** tot **12** jaar.

„Als er bijv. in eene gemeente zijn 5000 kinderen tot **12**jarigen leeftijd en er maar 3000 kinderen ter school, dan geniet ⅖ der kinderen geen onderwijs. Rekent men het getal tot **10**jarigen leeftijd en men komt dan tot een getal van 4000 kinderen, waarvan er 3000 school gaan, dan blijven maar 1000 kinderen en derhalve slechts ⅕ gedeelte, gerekend op de 5000, *totaal* zonder onderwijs.

„Dat alzoo 1½, of liever volgens de inleiding en de toeligting van het voorstel, 27½ pCt. à 28 als *totaal* schoolverzuim zoude kunnen worden aangemerkt, komt mij niet juist en overdreven voor.

„Immers waar kinderen van hun 5e of 6e: tot hun 10e of 11e jaar de school bezoeken kan men deze toch niet rekenen onder het getal dat zich schuldig maakt aan *totaal* schoolverzuim of van alle onderwijs verstoken is.

Ik houde mij overtuigd, dat, wanneer men den statistischen grondslag van den leeftijd der kinderen aldus wijzigde, dat men het totaal schoolverzuim constateerde van den leeftijd van 5 of 6 tot 10, en van 10-12 jaar, dat men zeker niet tot het cijfer zoude komen, dat het voorstel Verhage thans aanwijst.

Dat nu al de berekeningen van het *totaal* schoolverzuim ook in den bij het voorstel gevoegden staat, naar mijne bescheidene meening, op denzelfden min juisten, om niet te zeggen, valschen grondslag rusten, zal wel geen verder betoog behoeven."

Ook van eene andere, zeer bevoegde zijde, wordt deze becijfering van den heer Verhage foutief geacht:

„Met genoegen constateer ik dat het staande onze vergadering, ontvangen rapport van den heer inspecteur van 't lager onderwijs in Zeeland ook in hoofdzaak deze mijne meening deelt, waar ZEdG. zegt dat opgave van den hr. Verhage *als te overdreven moet beschouwd worden.*"

De schuld van 't schoolverzuim wijt de heer Verhage geheel aan de onverschilligheid der ouders. Het heeft echter ook nog *eene andere* oorzaak:

„Ik zoude der ervaring als in het aangezicht slaan, wanneer ik die beschuldiging als geheel niet, ja zelfs niet voor een groot deel ontvankelijk verklaarde.

Doch mijnheer de voorzitter! dit neemt toch niet weg, dat ik met bescheidene vrijmoedigheid de vraag durf te doen, of het billijk is steeds te zeggen dat de onverschilligheid der ouders de oorzaak is van schoolverzuim?

Bewijzen de bijzondere scholen niet, waar goed onderwijs gegeven wordt, omdat het eene gewetenszaak is voor den onderwijzer om dat te doen, dat er veel minder schoolverzuim plaats heeft?

De *Provinciale Friesche Courant*, die waarlijk niet mag geacht worden te behooren tot die *oppositie van zekere zijde*, heeft dit zelf getuigd."

Kosteloos onderwijs acht de heer Verhage een krachtig middel om 't schoolverzuim te keeren. Niet de prijs maar het *gehalte* van het onderwijs oefent echter op het schoolgaan den grootsten invloed uit. Sedert '58 hebben wij eene schoolwet, die vooral door de wijze waarop zij wordt toegepast, ten gunste der openbare school, het bijzonder christelijk onderwijs naar de hartader steekt. En toch:

„De voorsteller prijst het *kosteloos* onderwijs aan'als een krachtig middel om het schoolverzuim te doen verminderen.

Hij gelieve het mij weder ten goede te houden wanneer ik, natuurlijk met inachtname der bepaling van de 2e alinea van Art. 33 der onderwijswet, ook in dit opzigt zijn gevoelen niet kan deelen.

De vaste jaarwedde der onderwijzers heeft in tal van gemeenten reeds een geheel of nagenoeg kosteloos onderwijs in het leven geroepen.

Zoo kan ik U wijzen op eene gemeente waar p. m. 140 kinderen schoolgaan, waarvan slechts 17 schoolgeld betalen tot een gezamenlijk bedrag van *f* 50 per jaar en zoo ruim, is het zoo goed als kosteloos onderwijs in alle andere gemeenten in de nabijheid van de aangehaalde gesteld.

En wat leert nu de ervaring?

Dat de betalende kinderen, zomer en winter geregeld school gingen, terwijl zij die niets behoefden te betalen, zich telkens aan schoolverzuim schuldig maakten, als hunne ouders maar een kleinigheid door hen konden verdienen.

In eene andere gemeente van 900 zielen gingen vóór 1852 des zomers slechts een 40tal kinderen school voor een zeer laag schoolgeld (10—15 cent in de maand). Na 1852 toen daar een ander onderwijzer werd aangesteld, werd het schoolgeld aldaar bepaald op **30—60** en **100** *ct.* per maand.

Toen werd de school daar zomers door p. m. 100 leerlingen bezocht.

Van waar dit verschijnsel, dat niettegenstaande de aanmerkelijke verhooging van het schoolgeld, het schoolverzuim zóó aanzienlijk verminderde?

Lag het niet daarin dat (vergeef mij die eenigzins triviale uitdrukking) de ouders gevoelden dat zij waar voor hun geld kregen?

Ontveinzen wij het ons niet, dat het gehalte van het onderwijs en de belangstelling des onderwijzers, in de eerste plaats noodig zijn om het schoolverzuim te doen verminderen.

Blijkens de regeringsverslagen van 1857 tot en met 1865, was het percentsgewijs bedrag van het bezoek der *openbare* school

	in 1857, het jaar vóór de invoering der wet	9	pCt.	der bevolking
voorts	„ 1858.	8,71	„	„
	„ 1859.	8,7	„	„
	„ 1860.	8,7	„	„
	„ 1861.	8,61	„	„
	„ 1862.	8,78	„	„
	„ 1863.	8,96	„	„
	„ 1864.	9	„	„
	„ 1865.	9,04	„	„

„In laatstgemeld jaar telde men 266 gemeenten waar kosteloos onderwijs werd gegeven.

„En stelt men nu tegenover die cijfers het percentsgewijs bezoek der *vrije school* dan vindt men

	in 1857, het jaar vóór de invoering der wet	2,5	pCt.	der bevolking
voorts	„ 1858.	2,6	„	„
	„ 1859.	2,64	„	„
	„ 1860.	2,6	„	„
	„ 1861.	2,58	„	„
	„ 1862.	2,5	„	„
	„ 1863.	2,51	„	„
	„ 1864.	2,58	„	„
	„ 1855.	2,5	„	„

„Wanneer men nu hierbij in aanmerking neemt, dat het geven van *kosteloos* onderwijs op de *Bijzondere* of *Vrije* school niet plaats vindt, ja men mag gerust zeggen eene *onmogelijkheid* is, immers met uitzondering evenzeer wat de onvermogenden betreft; wanneer men voorts bedenkt, dat waar de *openbare* staatsschool over tonnen gouds beschikt heeft en nog altijd voortgaat zulks te doen ten koste van het algemeen, terwijl de Bijzondere school met al hare zwaarte drukt op de schouders van enkele particulieren, en men ziet dan uit bovenstaande cijfers de zoo goed als stationair geblevene percentsgewijze verhouding van het bezoek der openbare en bijzondere school, ondanks de 266 gemeenten waar toen kosteloos onderwijs werd gegeven, gevoegd bij de schatten waarover men te beschikken had en nog heeft, dan pleit dit m. i. niet voor den toeloop naar de openbare school.

Niet alleen van kosteloos onderwijs, ook en vooral van *leerpligtigheid* is de heer Verhage, — wij weten het van de vergadering van 27 Oct. te Utrecht — een volbloed voorstander. Ook de heer de Jonge zou op 't *Schoolverbond* waarborgen hier *tegen* geëischt hebben:

„Ik wil er alleen dit van zeggen: dat, daargelaten het principe, waartegen ik in het algemeen genomen, geen bezwaar zoude hebben, mits op oordeelkundige wijze toegepast, dat, ware ik in de vergadering van het *Schoolverbond* tegenwoordig geweest, ik voorzeker uit vollen gemoede mijne adhaesie zou geschonken hebben aan het door Dr. A. Kuijper geformuleerd amendement:

„Bevordering van schoolpligtigheid, en het kosteloos onderwijs blijven onder de tegenwoordige schoolwetgeving hierbij uitgesloten."

„Heden LEERpligtigheid, *morgen* SCHOOLpligtigheid en dat alles zonder afdoende verandering eener onderwijswet die (zoo als de Nieuwe MB. Court. van 27 October jl. o. a. zoo teregt opgemerkt) *„geen acht geeft op de gemoedsbezwaren van zoo velen in den lande."*

„Onwillekeurig denk ik bij deze kwestie aan de bekende fabel van La Fontaine *„Le corbeau et le renard."*

En waarom de heer de Jonge nu uit beginsel zijne stem zou uitbrengen èn tegen het voorstel Verhage, èn tegen dat van de Gedeputeerde Staten? Allereerst omdat het hem minst genomen twijfelachtig voorkomt of de Staten *bevoegd* zijn tot het verstrekken van subsidiën of gelden als de hier bedoelde. — Maar er is meer:

„Gezwegen nog dat het hier eene zaak geldt, welke tot den kring der werkzaamheid van de gemeentebesturen behoort, zie ik boven alles in die voorstellen, hoe schijnbaar onschuldig en aanvankelijk op financiëel gebied betrekkelijk weinig beteekenend, weder de openbaring van eene tendenz, om niet alleen de rijks- en gemeentekas, maar ook nu nog daarenboven de fondsen der provincie cijnsbaar te gaan maken aan de zoogenaamde *neutrale* openbare school, waar een onderwijs gegeven wordt, mijnheer de voorzitter! dat voor mij en duizenden met mij in den lande niet bruikbaar is, omdat het ondanks de in Art. 23 genoemde en zoo hoog opgevijzelde *Christelijke* deugden (die buiten den Christus Gods des Bijbels gelijk zijn aan de met bladeren versierde takken van een boom, doch die weldra moeten verflensen omdat die boom van zijnen wortel is gescheiden!) omdat zeg ik, dat onderwijs zijn eenig blijvend levensbeginsel niet ontleend aan het oud, doch niet verouderd Christendom en de Historie.

„Of is het nog niet genoeg mijnheer de voorzitter! dat, niettegenstaande in het in onze landsgeschiedenis beroemde en tevens beruchte jaar 1848 het groote beginsel werd uitgesproken: *„Het geven van onderwijs is vrij"*, dat desniettegenstaande door de Wet van 1857, die aan dat groote beginsel leven moest geven, in stede van die *vrijheid*, feitelijk een *monopolie* is ten troon verheven, dat gesteund door het oppermagtig Staatsgezag en levende ten koste van de beurzen van het algemeen, als met centenaarslast drukt op het vrij Christelijk onderwijs?

„Of is de maat van het schreeuwend onregt tegenover die duizenden in den lande nog niet vol genoeg, dat men hen noodzaakt boven en behalve de groote offers die zij brengen, om hunne kinderen een onderwijs te doen genieten, waarbij het onafscheidelijk verband tusschen onderwijs en positief Christelijke opvoeding als levenswekkend beginsel op den voorgrond staat, dat men dezulken noodzaakt om bovendien nog te helpen bijdragen aan de steeds klimmende offers gebragt op het altaar der openbare school?

„Verbazingwekkend, doch tevens niet minder diep te betreuren is het, mijnheer de voorzitter! dat het bij zoovele krachtige voorrechters onzer overige constitutionele regten en vrijheden, zoo weinig of geen sympathie gevonden wordt voor de vrijheid van onderwijs; niet eene vrijheid, zooals die thans bestaat en meer gelijkt op een *sinecure*, op eene *caricatuur*, dan op eene *werkelijkheid*.

Dat het billijkheids- en rechtsgevoel op dit punt ook bij enkele woordvoerders der liberale richting nog spreekt, wordt door de heer de Jonge onpartijdig erkend. — Van uitbreidingvan kennis en wetenschap bij de jeugd is hij zoo goed als de beste een voorstander, doch op voorwaarden dat het beruste op, en doorzuurd worde door het positieve Christendom. — Opheffing der openbare neutrale school laat onze staatkundige toestand niet toe; dat zij dus blijven doch alweder op de voorwaarde, door den minister Thorbecke zelven gesteld, in de verklaring: dat hij het wenschelijk zou achten dat het bijzonder onderwijs algemeen verspreid ware, en het onderwijs van overheidswege slechts tot aanvulling diende."

Op nog één argument wordt de aandacht gevestigd. Het voorstel der Gedeputeerde Staten spreekt van de gevraagde som, volgens een *later te maken verdeeling*, tot het voorgestelde doel aan te wenden. Wie zegt u nu, dat bij die verdeeling niet ook de bijzondere christelijke school zal worden bedacht? Maar, de heer de Jonge laat zich niet gaarne begoochelen:

„En nu zal men welligt zeggen, dat door of van wege het schooltoezicht van die in casu bedoelde *f* 2000 wel iets zal verstrekt worden aan de vrije school.

„MH de Voorz.! ik wil alle hulde doen aan de goede meening van hem die zulks beweren mogt, doch op grond van de openlijke of bedekte vijandschap tegen de Christelijke Vrije school, die voor hen die niet willens hoorende doof en ziende blind zijn allerwege zich duidelijk genoeg en soms op hemeltergende wijze openbaart, geloof ik gerust die meening onder de illusiën te mogen tellen.

„Bovendien in ons vrije Nederland is het nog zoo ver niet gekomen, dat de Vrije Christelijke school als eene *aalmoes* wil afbedelen, waar zij haar REGT kan doen gelden, al is dit tot heden toe door de groote meerderheid als niet ontvankelijk verklaard."

Neen waarlijk, zoo ver zijn we nog niet. De christelijke school *heeft* regten; het uitnemend pleit van den heer de Jonge stelt dit op nieuw in het licht. Die rechten moeten meer en meer, moeten gedurig, tot vervelens toe worden *geëischt*. Eenmaal zal men ons toch moeten hooren.

Een belangrijk adres.

Veel sensatie — en teregt — maakt in het liberale kamp een adres van den heer J. Voorhoeve H.C.z., te Rotterdam, aan den gemeenteraad dier stad, naar aanleiding van deszelfs begrooting over 1870. Reeds deelde de *Hoop des Vaderlands* het in zijn geheel mede. Wij kunnen slechts den hoofdinhoud vermelden.

Op gemelde begrooting staat voor 't openbaar onderwijs uitgetrokken — in ronde getallen — de aanzienlijke som van *f* 273,900, behalve nog *f* 60,000 voor nieuwe schoolgebouwen. Na aftrek van de uitgaven voor kunsten en wetenschappen enz., en de opbrengst der verschillende schoolgelden, blijft er *f* 160,200 *ten laste der gemeenten*. Dat is *meer dan* 1/10 *gedeelte van hetgeen de gemeente aan lasten opbrengt.*

Elk belastingschuldige, ook hij die de openbare scholen afkeurt, betaalt hieraan mede. Dat de openbare scholen blijven bestaan, hier heeft adressant niets tegen. Maar dat ook hij en velen met hem zooveel lasten moeten opbrengen voor scholen, die tegen hunne overtuiging strijden, dit acht hij *onbillijk*. Zoo toch betaalt men voor iets waarvan men niet alleen geen genot heeft, maar dat men verderfelijk acht voor zich en voor anderen, terwijl zij, die van de openbare scholen geen gebruik wenschen te maken, nog bovendien belast zijn met de kosten van het onderwijs, dat zij aan hunne kinderen op bijzondere scholen doen genieten.

En de bezwaren tegen 't openbaar onderwijs zijn geenszins ongegrond te achten. Hoewel het verslag van den toestand van 't lager onderwijs in de Rotterdamsche gemeente over 1868 zegt: »ditmaal geen klachten te hebben gehoord dat er op de openbare scholen iets geleerd werd, strijdig met den verschuldigden eerbied aan de godsdienstige begrippen van anders denkenden," maakt het toch melding van een *elftal* leer- en leesboeken, die na een streng onderzoek voor de *openbare* scholen »ongeschikt" werden geoordeeld, omdat zij zinsneden behelsden, die op dien verschuldigden eerbied inbreuk konden maken.

De boven aangetoonde *onbillijkheid* wordt *nog grooter*, als men de becijfering inziet, hoe de voor 't onderwijs uitgetrokken som wordt *verdeeld:*

„Het getal leerlingen op de Latijnsche school bedraagt 35. Daarvoor wordt uitgegeven *f* 22,600, dat is per leerling *f* 646. De ouders betalen slechts *f* 100, er blijft dus *f* 546 per leerling ten laste der gemeentekas.

In de memorie van toelichting op de begrooting is het getal leerlingen op de hoogere burgerschool over 1870 berekend op 148. De uitgaven voor die school bedragen *f* 36,150, dat is per leerling *f* 244. Hiervan wordt *f* 47 per leerling betaald uit de bijdrage van het rijk en *f* 57 door de ouders, zoodat er *f* 140 per leerling ten laste der gemeente overblijft.

De armenscholen kosten *f* 32,671.

Het getal kinderen op de tusschenscholen wordt geraamd op 1800. Zij kosten per kind *f* 17. Daarvan wordt ontvangen *f* 12, zoodat er *f* 5 per kind ten laste der gemeente overblijft.

Scholen voor gewoon lager onderwijs. Getal kinderen 800. Kosten per kind *f* 24, daarvan wordt ontvangen *f* 13, blijft *f* 11 per kind voor rekening der gemeente.

Uitgebreid lager onderwijs. 1260 leerlingen. Kosten *f* 56 per leerling. Daarvan wordt ontvangen *f* 37, blijft *f* 19 per leerling ten laste der gemeente;

De armen-bewaarscholen kosten *f* 3645.

Subsidie aan de maatschappij voor bewaarscholen *f* 1000.

Bewaarscholen voor minvermogenden: 590 kinderen. Kosten *f* 13 per kind. Daarvan wordt betaald *f* 6, blijft *f* 7 per kind voor rekening van de gemeente.

Bovendien is nog eene som van *f* 17,700 uitgetrokken voor onderhoud van schoolgebouwen, kosten voor de plaatselijke schoolcommissie en de vormscholen.

Het grootste verschil tusschen uitgaaf en ontvangst per leerling bestaat, zooals uit het bovenstaande blijkt, voor de leerlingen der Latijnsche school. Eene som van *f* 546 per leerling ten laste van de gemeentekas moet inderdaad ongehoord veel genoemd worden, en dat wel ten behoeve van leerlingen, wier ouders in den regel tot de meest gegoede ingezetenen behooren.

Daarop volgt de hoogere burgerschool. Op een getal van 148 leerlingen een tekort van *f* 140 per leerling, niettegenstaande de bijdrage van het Rijk; ook dit is hoogst belangrijk te achten, en dat terwijl ook van de leerlingen dezer school vele ouders tot den meest gegoeden stand der ingezetenen behooren.

Bij de andere scholen stil te staan is niet noodig; de cijfers wijzen bij iedere categorie het verschil aan, en die cijfers zijn hier welsprekend."

Dit alles zamengenomen voert den adressant tot het volgende besluit:

Lettende nu op al deze daadzaken, zoo neemt de ondergeteekende de vrijheid zich te wenden tot den Gemeenteraad, met het verzoek zoodanige maatregelen te nemen, dat te beginnen met het jaar 1870, *en met vrijstelling van armen en minvermogenden, voortaan de ouders der schoolgaande leerlingen en kinderen de kosten dragen, die de scholen waarvan zij gebruik maken, aan de gemeente veroorzaken.*

Tot toeligting volgt nog dit:

„De ondergeteekende is gewoon bij procenten te rekenen, en als hij dan nagaat hoeveel er procentsgewijs van de kosten gedragen wordt door de ouders der leerlingen van de Latijnsche school, en door die van de Tusschenscholen, dan bedraagt dit voor de eersten nog geen 16 pCt. en voor de tweeden ruim 70 pCt., want de eersten betalen van de *f* 646 slechts *f* 100 en de tweeden betalen van *f* 17 — *f* 12."

En dit:

„Misschien echter komt bij den Raad de gedachte op dat de ondergeteekende in het bovenstaande een verzoek doet ten behoeve van weinigen, of van eene kleine minderheid. Ook al ware dit zoo, dan mag daarom toch niet verondersteld worden, dat de Raad aan eene kleine minderheid, zij die ook nog zoo klein, geen regt zoude willen laten wedervaren. — Het tegendeel echter is waar. Dit wordt klaarlijk bewezen uit het getal kinderen, dat van de Openbare- en dat hetwelk van de Bijzondere scholen gebruik maakt. Volgens het Verslag van den toestand der gemeente over 1868 bedroeg op 15 Januarij 1869 het aantal kinderen, die de Openbare scholen bezoeken 4754, en dat van hen die van de Bijzondere scholen gebruik maken 8405."

Adressant eindigt met den wensch:

„dat aan zijn verzoek moge worden voldaan, opdat daardoor in onze om hare vrijzinnigheid geroemde stad geen privilegie besta op het stuk der belastingen, en opdat er vrijheid, ware vrijheid zij in het vrije Nederland en in de vrije stad Rotterdam.

't Welk doende enz.
(*get.*) J. VOORHOEVE H.C.ZOON.

Rotterdam, 17 November 1869.

Van harte wenschen wij dit mede. De voorstanders der Vrije School zijn in deze zaak echter te veel aan onbillijkheden gewoon, om het ook te *verwachten*. Hierom deelen wij te meer den wensch van de *Hoop des Vaderlands*, dat het voorbeeld, hier gegeven, navolging vinde, en ook elders zoo duidelijk en onwederlegbaar 't onregt worde geconstateerd, dat in Nederland den ouders wordt aangedaan, die om der *conscientie wil* van de staatsenool geen gebruik kunnen maken. H.

Staatkundige Dagbladpers.

In de Tweede kamer zijn de begrootings-discussiën voortgezet, en vooral op drie belangrijke momenten in dat debat moet gewezen: de *ridderorden*, de *Zondagswet* en de *administratiën van eeredienst*. Terecht heeft de oppositie ons ministerie een grief gemaakt van de anti-nationale wijze, waarop de nationale ridderorden werden uitgedeeld. Aan de heeren van de internationale tentoonstelling, en van de beide internationale statistische en taalkundige congressen, meest vreemdelingen, wordt het eereteeken van den Nederlandschen Leeuw geschonken, en de mannen die het nationale feest van 17 November geleid hebben, worden door het ministerie gepasseerd, en door den koning met de Luxemburgsche huisorde begiftigd. Nationale ordeteekenen dus voor wat internationaal, en vreemde kruisen voor wat nationaal heette. Wel heeft de minister zich achter een vinnige repliek trachten te verschuilen, maar de indruk die de behandeling dezer zaak achterliet, blijft voor het ministerie ongunstig. Bij de behandeling der *Zondagswet* volgden de radicalen deze gedachte, dat de wet onnoodig was, zoo *het volk* een rustdag wenschte, en onrechtvaardig, zoo die niet door het volk werd begeerd. Deze redeneering, ook in het **Vaderland** opgenomen, weerlegt zich zelf. Zeker, een wet zonder steun in den volksgeest blijft onuitgevoerd. Maar door den geest van 't beter deel des volks gedragen, heeft de wet juist de roeping de buitensporigheden der kwaadwilligen tegen te gaan. Stemt men dus toe, dat ons volk een rustdag wenscht, dan is de Zondagswet noodig, om die rust mogelijk te maken. Want of al de meesten die rust wenschen, die rust blijft gestoord, zoodra slechts enkeler baldadigheid die wil verbreken. Toch zien we niet op welken grond de revolutionaire Staat de Zondagswet zou kunnen plaatsen, zonder zijn Staatsidée prijs te geven. In dien Staat kent men geen volk, maar slechts individuen, individuen met volkomen gelijke rechten, en de oppositie van, of laat ons liever zeggen, ten behoeve van Israël, maakt naar die begrippen de wet dus tot eene onmogelijkheid. De keuze is dus slechts, of men door een toch-niet-gehandhaafde wet, in schijn den Zondag eeren zal, of door afschaffing van die wet een masker te meer aan den revolutionairen Staat zal afrukken. Uiterst gewichtig was de discussie over Eeredienst, èn om het debat, èn om het resultaat. Van Lijnden en van Wassenaer hebben aanspraak op onzen warmen dank, voor de uitmuntende wijze waarop zij voor onze vrijheid in de bres sprongen, en zonder eenige terughouding brengen we onzen dank aan de christelijke conservatieven en geavanceerde liberalen voor den steun aan onze mannen geschonken. Overtuigend bleek uit het antwoord van Mr. van Bosse, dat zijn *bemoeiing* met onze kerkelijke aangelegenheden werkelijk uit *bemoeizucht* voortsproot. Met andere woorden kwam hij openlijk uit voor zijn streven, om het *kerkgenootschap* tegen de *gemeenten* te handhaven, en om niet minder de liberalen in onze kerk te beschermen tegen de overmacht der orthodoxen, die van zelf uit de vrijmaking der kerk zou voortvloeien. Zijne verdediging was niet alleen zwak, maar was er geene, en werd bovendien door vinnige bitsheid en grove insinuatiën tegen den heer van Lijnden en de zijnen ontsierd. Zeer te recht heeft dan ook de Kamer zulk een beginsellooze houding gebrandmerkt, door de bemoeizucht van den minister, zijn zucht om voogd over onze kerk te spelen, in het amendement-van Lijnden, niettegenstaande het verzet van den minister, af te keuren. Dit amendement, om de som van plus minus *f* 7000, die van Bosse uit de Staatskas aan het door honderde gemeenten niet gewenschte Algemeen collegie wilde geven, van de begrooting te schrappen, is door de Kamer aangenomen. We achten dit eene gelukkige gebeurtenis, én omdat de invloed van het Algemeen Collegie hierdoor zedelijk en finantiëel gebroken is, én omdat van Bosse's politiek tegenover de Kerk hierdoor een gevoelig échec leed, én omdat hiermee een precedent door de Kamer is gegeven, dat consequent tot vrijmaking van School en Kerk moet leiden.

Steeds gewichtiger wordt de gewijzigde partijformatie, die zich allengs scherper in de Kamer afteekent. Ook de dagbladen verbergen dit niet langer, en het **Vaderland** heeft met volkomen recht de speech van den heer van Houten als het program eener nieuwe fractie in de Kamer gesignaleerd. Ook het **Algemeen Dagblad** meent met dit feit te moeten rekenen, en het **Noorden** verheelt zijn ingenomenheid met dit program evenmin. Geen wonder, dat de bladen der oude garde alarm slaan, en de **Arnhemmer** vooral zich over de »ontdekking van het Vaderland" deels verbaast, deels bedroeft. Toch zal die smartkreet weinig uitwerken. Bij de breuke tusschen van der Putte en Thorbecke was daarom nieuwe partijformatie onmogelijk, omdat van der Putte slechts in de koloniale kwestie zich tegenover Thorbecke stelde. Maar nu van Houten een algemeen politiek beginsel tegen dat van den gevallen leader overstelt, is de toekomst der nieuwe fractie en de afbrokkeling der groote liberale partij zeker. Opmerking hierbij verdient het, dat die partij nu reeds in den regel een 14 à 15 der liberale leden, meest uit de nieuw gekozene, onder hare aanhangers telt bij de stemmingen. Dat gewoonlijk de belangen dezer fractie met die der Christelijk-historische richting homogeen blijken in de formeele kwestie, en dat het grooter deel der conservatieven zich hierbij aansluit. Niet dus de liberale partij slechts raakt uiteen, maar ook de phalanx der conservatieven is gebroken. De conservatieven uit de oude school neigen steeds meer tot de oude liberalen, en tegenover die nieuwe combinatie formeert zich allengs een coalitie, in formeel beginsel homogeen, die het ministerie slag op slag reeds gevoelige nederlagen toebracht.

Zeker ook met het oog daarop spreekt de **Rotterdamsche Courant** over partijformatie, vooral over de formatie der anti-revolutionaire partij. Dit verblijdde ons, omdat de toon van het stuk genoegzaam toont, dat die partij de hare is. Ook de strekking van het artikel was in onzen geest. Alleen zouden we willen vragen, en zeer gaarne een antwoord op die vraag ontvangen: of zij al dan niet een politiek beginsel voor de anti-revolutionaire partij noodig acht. Eerst schijnt dit zóó, maar in het slot van het artikel zou men weer meenen, dat het Christelijk geweten als eenigen band der partij werd beschouwd. Nu zal de redactie ons toegeven, dat: gesteld, we hadden een christelijken staat en niets dan Christenen in het parlement, er zich toch partijen zouden vormen. Het christelijk geweten zou dan allen gemeen, en dus geen kenmerk van partijformatie kunnen zijn. Het christelijk geweten is een zedelijk, geen staatkundig beginsel, en onze vraag blijft derhalve, of een christelijk-historische partij, zonder staatkundig beginsel, alleen met dit zedelijk beginsel kan bestaan.

Ook de **Tijd** geeft ons licht in den nieuwen toestand. Haar polemiek tegen onze richting is fel en onverzoenlijk, en blijkbaar wil zij op de conservatieven leunen, om ons te beter te kunnen afstooten. Zij wil dat de Roomsch Katholieken zich boven de partijen zullen plaatsen, om een conciliant centrum te vormen, waar zich de echte nationalen bij zullen aansluiten, met uitzondering alleen van de volbloed liberalen en Groenianen. De Roomsche leden der Kamer moeten die schifting bewerken. Als program dier nieuwe coalitie noemt zij, bestrijding van het humanitaire beginsel en van het exclusivisme. Een negatief program dus, dat alle anti-moderne elementen zoekt te vereenigen. De poging is stout. Eerst is de aanval op het gebied der industrie gedaan. Daar meester, heeft men zich op ambten en betrekkingen en landbezit geworpen. De derde aanval was op de nationale volkshistorie. Nu zijn we reeds zoover, dat in Nederland een Ultramontaansche partij meester op het staatkundig gebied tracht te worden. Arme natie! Waakt dan nog uw geweten niet op! Voelt ge dan niet dat ge wegsterft, zoo ge u in een roomsch en modern deel splitsen gaat. Met het geloof zijt ge groot geworden, en thans maakt men zich reeds gereed om „Ongeloof" en „Bijgeloof" als treurwilgen bij uw graf te planten.

Het krasse artikel van het **Handelsblad** »*Binnen de grenzen,*" heeft meer dan een administratieve beteekenis. Het is een verzet, met de Arnhemmer in bond, tegen de opvatting van het constitutioneele leven, die door de geavanceerde liberalen wordt voorgestaan. Ook hierbij doet zich hetzelfde verschijnsel voor, dat de oudliberalen met een deel der conservatieven homogeen worden, en de **Noordstar** aan de zijde van **Handelsblad** en **Arnhemmer** strijdt.

Alleen de **N. Rotterdammer** declareert zich nog niet. Zij weifelt nog. Vroeger het Putteaansche blad bij de eerste breuke der partij, aarzelt ze toch om nogmaals voor de oppositie tegen de oudliberale partij te kiezen. Waar ze zich daarentegen duidelijk in uitspreekt, is haar sympathie voor de moderne theologie. Dit kwam op nieuw uit bij het Kameroverzicht

van de zitting van Maandag. Profetesse der vrijheid sints tal van jaren, bestrijdt ze die vrijheid hardnekkig, en bits zoodra het de vrijheid in de kerk geldt, die door orthodoxen begeerd, maar door de modernen, om licht te begrijpen redenen, verfoeid wordt.

Opmerkelijk is in dat opzicht ook het verschijnsel, waarop de **Rotterdammer** wijst, om te toonen, hoe weinig de meeste liberalen de vrijheid eerbiedigen. Al meer komt het in zwang, om ook de vrijheid der discussie te smooren, door gedruisch en rumoer. Zoo was het, zegt zij, te Dundalk onder de Fenians; zoo was het te Parijs in de kies-comités; zoo was het gedeeltelijk te Utrecht op Schoolverbond, en zoo was het jammerlijkewijze, voegen we er bij, ook eeniger mate in onze Kamer. Ook daar meldden de verslagen van »gedruisch." Ook nu weer stelde de heer Viruly voor om den heer van Lijnden niet ten derden male het woord te gunnen. Gelukkig besloot de meerderheid anders. Maar toch mag de onbillijkheid niet verholen worden, die in de poging der oudliberale fractie ligt, om het woord te ontnemen. Voelt men dan niet, dat een kleine partij, die slechts enkele woordvoerders heeft, haar meening alleen dan kan uiten, zoo men die enkelen door vermeerdering der spreekbeurten verdubbelt?

K.

Toespraak,

gehouden door paus Pius IX, op den 2 December 1869, tot de bisschoppen der R. C. wereld, te Rome gekomen, ter bijwoning van het Concilie.

Eerwaarde Broeders!

Alvorens wij, binnen weinige dagen, de vergaderingen van het heilig algemeen concilie van het vaticaan zullen openen, wenschen wij niets liever, eerwaarde broeders, en is ons niets aangenamer, dan tot u allen het woord te kunnen rigten; tot u allen, die hier heden, volgens ons verlangen vergaderd zijt, om u van onze innige liefde, die wij voor u in het harte koesteren, te overtuigen. Want, daar het eene zeer gewigtvolle taak geldt, namenlijk die, om een middel te zoeken tegen de tallooze gebreken, die in deze tijden de christelijke en burgerlijke maatschappij beroeren, oordeelden wij dat het onze apostolische zorg waardig is, en het noodig is voor deze zoo gewigtige zaak, om voor u, vóór den aanvang der werkzaamheden van het concilie, de hemelsche zegeningen af te smeeken; en wij hebben het noodzakelijk geacht u de regelen te geven, geplaatst en bekend gemaakt in ons apostolisch schrijven, die wij noodig achtten te moeten geven, opdat bij de handelingen van het concilie, alles met regel en orde zou geschieden.

Eerwaarde broeders, dit is gewis, dat, wat wij heden doen, wij het doen met de hulp van God en zijne onbevlekte Moeder, om u door onze gelofte in uwe zeer talrijke vergadering te schragen. En inderdaad, wij kunnen in geene woorden uitdrukken, hoe uwe talrijke gewenschte opkomst ons troost, die gij verschuldigd zijt in gehoorzaamheid aan de apostolische stem, ziende dat gij van alle deelen der Roomsche wereld, hier in deze heilige stad, door ons opgeroepen, zijt zaamgekomen, en dat gij bij ons vergaderd zijt, gij die ons juist daarom zoo dierbaar aan het harte zijt, wegens uwe verknochtheid aan ons en de heilige apostolische Stoel, wegens uwen verwonderlijken ijver, arbeidende voor het Koningrijk Gods, velen uwer ook wegens het doorstaan van zooveel leed, voor de leer van Jezus Christus.

Deze vereeniging met ons, eerwaarde broeders, is ons daarom nog aangenamer, omdat wij door haar te houden, de voetstappen der apostelen zullen drukken, die ons uitnemende voorbeelden hebben achtergelaten, van hunne eendragtige en standvastige verbinding aan hunnen goddelijken Meester. Want gij weet, volgens de Heilige Schriften, dat, toen onze Heer de streken van Palestina bezoekende, inging in steden en dorpen om te prediken en het Koningrijk Gods bekend te maken, Hij aan Zijne zijde al de apostelen had, bezield met dezelfde ijver, en de twaalven, die, zoo als Lucas zegt, Hem getrouw bijbleven, waarheen Hij ook ging. En deze gezindheid der apostelen treedt nog schooner te voorschijn in dien tijd, toen de Goddelijke Meester te Capernaum de verborgenheid van het heilige sacrament onderwees, zoodanig, dat de vleeschelijke menschen, stomp van geest als zij waren, zich zulk een werk van eene zoo groote liefde niet konden voorstellen, en volgens het getuigenis van Johannes, zoo zeer tegen de Meester murmureerden, dat een groot deel zich terug trok en niet meer met Hem ging. Toen juist bleef de liefde der apostelen onwankelbaar in de vereering van- en in de onderwerping aan den Meester. En toen Jezus aan de twaalven vroeg, of ook niet zij wilden weggaan, antwoordde Petrus: »Heer, tot wien zullen wij heengaan?" er de rede bijvoegende, waarom hij vast besloten was, met een standvastig geloof den Heer te volgen: »Gij hebt de woorden des eeuwigen levens!" Wanneer wij hierover nadenken, wat kunnen wij dan aangenamer en heerlijker vinden, dan onze vereeniging?

Waar moeten wij vaster en duurzamer voor zorgen? Twist en tegenspraak zal zeker ons ook niet ontbreken, hoewel vergaderd in den naam van Jezus Christus, en de vijandige mensch zal niet werkeloos blijven, niets vuriger wenschende, dan om onkruid te zaaijen, maar, ons de apostolische kracht en standvastigheid herinnerende, die de loftuigingen van onzen Heer verdienden: »Gij zijt degenen die steeds met mij gebleven zijt in mijne verzoekingen," — ons de woorden van onzen Zaligmaker herinnerende, die zeide: »Die niet voor Mij is, is tegen Mij" — moeten wij ook denken aan onze pligten, en ons bijveren om Jezus Christus te volgen, met onwankelbare vastheid, en standvastig geloof, om met onze geheele ziel en geest eendragtig aan Hem vast te houden. Want wij verkeeren, eerwaarde broeders, in zulke omstandigheden, dat wij moeten standhouden tegenover onze tallooze en meest bedorven vijanden, tegen wien de strijd reeds zoo lang is gevoerd.

Het is dus noodig, dat wij de geestelijke wapenen van onzen krijg aanwenden, en al de heyigheid van den strijd doorstaan, geholpen door het Goddelijke gezag zoowel als beschermd door het schild der liefde, van het geduld, van het gebed en der standvastigheid.

Het is niet te vreezen, dat ons krachten in dezen strijd zullen ontbreken, indien wij slechts onze oogen en onze ziel willen wenden naar den oorsprong en het voorwerp van ons geloof; want, indien de apostelen met de oogen des geestes gevestigd op Jezus Christus, daardoor genoeg krachten geput hebben om al de tegenspoeden onversaagd te doorstaan, wenden wij dan ook onze blikken evenzoo daarheen, naar het heilzame teeken van onzen zaligmaking. Dan zullen wij kracht en sterkte vinden om de laster, de onregtvaardigheden en de listen onzer vijanden, te overkomen, en wij zullen de vreugde smaken, het heil van het kruis van Jezus Christus te ontvangen voor ons, en voor zoovele ongelukkigen, die verdwaald zijn van het pad der waarheid.

Wij moeten ons niet te vreden stellen met ons tot onzen Zaligmaker te wenden, neen, wij moeten ons ook bekleeden met die gehoorzaamheid van geest, waardoor wij vrijwillig met geheel ons hart aan Hem verbonden zijn. Want juist dit is het, wat onze Hemelsche Vader ons beveelt, met het gezag Zijner Majesteit, toen Hij in Jezus Christus Zijne glorie op een zeer hoogen berg voor uitverkoren getuigen openbaarde, zeggende: »Deze is Mijn veel geliefde Zoon, in welken Ik Mijn welbehagen heb. Hoort hem!"

Luisteren wij dan naar Jezus Christus, met den meest innigen eerbied van onzen geest in alles en in 't bijzonder nu. Want te voren alle moeijelijkheden kennende, die zij in deze wereld zouden ontmoeten, had Hij bij het laatste avondmaal Zijn goddelijken Vader vurig en herhaaldelijk voor hen gebeden: »Heilige Vader, bewaar ze in Uw Naam, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij allen één zijn gelijk wij één zijn." Laten wij dan één van ziel en één van hart zijn in Jezus Christus. Er kan voor ons geen grooter troost bestaan dan die, om altijd eerbiedig het oor des harten te leenen aan de vermaningen van Jezus Christus.

Wij zullen het ook leeren kennen dat wij met Jezus Christus zijn, en wij zullen ervaren dat wij in ons zelven een schitterend onderpand van het eeuwige heil hebben. Want: »die uit God is, hoort de woorden Gods."

Dat de almagtige en barmhartige God door voorbidding van Zijne onbevlekte moeder, deze woorden van onze bisschoppelijke opwekking bevestige; woorden, ontvloden aan het diepste van het hart, en dat Hij ze zegene, opdat zij overvloedige vruchten voortbrengen. Dat Hij verder Zijn aangezigt tot ons wende, Eerwaarde broeders, en dat Hij door Zijn genade en zegen uwe zielen en ligchamen beware; uwe ligchamen, waarmede gij met brandenden ijver en moed alle vermoeijenissen, die bij uw geheiligd dienstwerk zeker niet zullen achterblijven zult kunnen doorstaan; uwe zielen, opdat gij overvloediglijk overladen met hemelsche genadegiften moogt schitteren, tot heil van de christelijke kudde, tot vermeerdering van den glans van het priesterlijk leven, en als voorbeeld van alle deugden.

Dat deze zegenrijke genade altijd met u zij, en u gedurende al de dagen van uw leven langmoedigheid inboezeme, opdat uwe dagen verlengd worden, vol van heiligheid en regtvaardigheid, vol van vruchten van heiligen arbeid, waarin voor ons de ware rijkdom en roem gelegen zijn. En dat het voor ons even gelukkig moge zijn aan het einde van onze aardsche pelgrimstogt, dan zullen wij niet vreezen met den koninklijken propheet uit te roepen op den laatsten dag van ons leven:

»Ik verheugde mij in degenen, die mij zeiden, wij zullen in het huis des Heeren gaan," en dat wij het volle vertrouwen mogen hebben, dat de toegang op den heiligen berg Sion, tot het hemelsche Jeruzalem voor ons geopend zij.

Buitenlandsche Berigten.

Tot kenschetsing der Pruissische toestanden is het volgende niet onbelangrijk. Bij het Huis der Afgevaardigden kwam een adres in van de Israëlitiesche gemeente te Nakel, verzoekende dat het toezigt op de Israëlitische school aldaar niet aan een evangelisch geestelijke — gelijk nu het geval is — maar aan een rabbijn mogt worden opgedragen. Een der conservatieve leden van het Huis stelde eenvoudig voor om — over te gaan tot de orde van den dag, doch een der Israëlitische afgevaardigden bragt gemeld lid in herinnering, dat deze vroeger de benoeming van een Israëliet tot lid eener schoolcommissie had afgekeurd, omdat het decorum en het gevoel der christen-ouders beleedigd zouden worden, zoo het onderwijs hunner kinderen onder toezigt van een Israëliet stond, en betuigde zijne verwondering, dat bedoeld lid het decorum niet geschonden achtte, nu het omgekeerde geval plaats vond. — Na deze discussie besloot het Huis met groote meerderheid, om het adres te verzenden aan de regering, met verzoek om aan de wenschen der adressanten te gemoet te komen.

Te Napels bestaat eene door particuliere liefdadigheid gestichte inrigting, waarin Chinesche kinderen eene Europesche en Christelijke opvoeding ontvangen, om vervolgens naar China terug te keeren. Dit *„Chinesche collegie"*, hoewel vallende onder de wet tot opheffing der kerkelijke corporatiën, is door het gouvernement in stand gehouden en thans veranderd in een *„Aziatisch collegie,"* waar ook voor Europeanen onderwijs in de voornaamste Oostersche talen zal worden gegeven.

Uit Krakau wordt berigt, dat Barbara Ubryk als eene onherstelbaar waanzinnige naar het krankzinnigen-gesticht aldaar is overgebragt. — Nog meldt men van daar, dat de heer Lion Jakobowsk, die als advokaat eene belangrijke rol moest vervullen in het proces tegen de abdis van het klooster, waar de beklagenswaardige non zooveel jaren mishandeld werd — *plotseling* overleden is! — Dit onverwachte sterfgeval geeft stof tot diepe verdenking, en heeft vooral de leden der balie en der regterlijke magt aldaar diep geschokt. Men herinnert zich het eveneens plotselinge overlijden van den monnik, die de gevangenschap van Barbara Ubryk ruchtbaar maakte. Het leven dergenen, die ten nadeele van Rome iets zeggen of kunnen zeggen, schijnt nog altijd niet zeer veilig te zijn.

Het aantal prelaten, die krachtens eene uitnoodiging van den paus regt hebben in het aanstaand concilie zitting te nemen, bedraagt 999. Onder dit aantal zijn echter slechts 766 in werkelijke bediening, nl. 131 aartsbisschoppen en 635 bisschoppen; de overige zijn prelaten *in partibus infidelium*. Ongeveer een derde deel dezer kerkelijke waardigheidbekleeders behoort tot Italië; 93 bisschoppen behooren tot Frankrijk en zijne koloniën; 62 tot Spanje en zijne overzeesche bezittingen; 27 tot Portugal en 81 tot Zuid-Amerika. De Germaansche rassen zijn tegenover de Latijnsche vertegenwoordigd door 22 Duitsche, 32 Oostenrijksche, 5 Nederlandsche, 6 Belgische en 5 Zwitsersche bisschoppen. De Vereenigde-Staten zenden 55 vertegenwoordigers der katholieke kerk, zoodat met de 69 Engelsche prelaten (Engeland en zijne koloniën) het cijfer van het Anglo-Saksische ras 124 bedraagt. Door Russische, Griekse en Oostersche bisschoppen worden 32 zetels in het concilie ingenomen.

De bisschop van Orleans, msgr. Dupanloup, heeft een nieuw schrijven aan de geestelijkheid van zijn bisdom publiek gemaakt, behelzende »opmerkingen omtrent het geschil over de definitie der onfeilbaarheid op het aanstaand concilie. Met reden wekt dit geschrift onder de katholieken groote sensatie, want de bisschop verklaart zich daarin ronduit tegen het dogma der persoonlijke onfeilbaarheid des pausen, en toont in het breede de moeijelijkheden aan, die de dogmatische definitie van dit geschilpunt zou ten gevolge hebben. Ten slotte verklaart de prelaat, dat dit gevoelen niet slechts zijne persoonlijke denkwijze is, maar door een groot aantal zijner ambtgenooten in Frankrijk en elders gedeeld wordt. De waarheid hiervan bleek reeds uit meer dan eene adhaesie, door andere prelaten aan dezen brief geschonken. De bisschop van Marseille o. a. heeft hem aan de geestelijken van zijn diocese ter lezing aanbevolen, en openlijk verklaard, de gevoelens van zijnen ambtgenoot te deelen.

Dit gewigtige stuk van den bisschop van Orleans, dat de ultramontaansche partij in het aangezigt slaat, wordt door de organen dier partij alles behalve vriendelijk bejegend, want niet allen bezitten de slimme taktiek van de Parijsche *l'Univers*, die den brief wel om zijn officiëel karakter in zijn geheel mededeelt, doch zich van elke discussie over zijnen inhoud zal onthouden, gedreven door de overtuiging, »dat de bisschoppelijke handelingen aan de openlijke bespreking behooren te worden onttrokken." — *Le Monde*, een ander ultramontaansch orgaan te Parijs, wil het bisschoppelijk schrijven echter beantwoorden, omdat het, hoewel aan de geestelijkheid gerigt, toch blijkbaar voor het groote publiek geschreven is. — Ook de Belgische clerakale pers houdt zich zeer met 's bisschops brief bezig. *Le Bien Public*, het orgaan van den bisschop van Gent, veroordeelt het geschrift even sterk als de Parijsche ultramontaanschе bladen. Het *Journal de Bruxelles* slaat een gematigden toon aan, en wil de uitspraak van 't concilie aangaande dit punt nederig afwachten. *La Gazette de Liège*, hoewel de overtuiging van Msgr. Dupanloup en andere aanzienlijke kerkprelaten eerbiedigende, wenscht insgelijks alleen de besluiten der algemeene kerkvergadering als regel te erkennen.

Het is niet alleen in Nederland, dat *predikers van het Evangelie* (?) als *romanschrijvers beginnen op te treden*. De prediker aan de Bartholomeuskerk te Berlijn, de heer Steffann, heeft dezer dagen een roman in het licht gegeven, onder den titel van *Leocadie*. Hij is echter deswege disciplinair vervolgd, en reeds in laatste instantie veroordeeld. Ten gevolge hiervan heeft hij naar men zegt den geestelijken stand verlaten. Dit was wel het beste wat hij doen kon; eervoller ware het echter geweest zoo hij het vóór zijne veroordeeling gedaan had.

Kerk.

Nederlandsche Hervormde Kerk.

BEROEPEN. Te *Oosterbeek:* H. C. van Lindonk, te Linschoten. — Te *Kootwijk:* A. S. Joustra, te Slijk Ewijk. — Te *Enkhuizen:* W. Koelman, te Nieuwerkerk aan den Yssel. — Te *Lienden:* G. W. Muller Massis, te Wichmond. — Te *Opynen:* N. J. H. Oudegeest, te Maurik. — Te *Katwijk aan den Rhijn:* W. Vliegenthart, te Vreeland. — Te *Bergambacht* en te *Hagestein:* E. A. Lazonder, te Berkel. — Te *'s Gravesande:* J. Wijs, te Oude Niedorp. — Te *Oosterzee:* N. S. Kappers, te Peperga. — Te *Losdorp:* J. Koster, te Nijkerk. — Te *Doesburg:* J. P. Hasebroek, te Amsterdam. (Bedankt.)

AANGENOMEN. Te *Urk:* Door B. Cloos, te Holysloot.

BEDANKT. Te *Nieuwkoop:* Door G. J. Vos Fz., te Zevenhuizen. — Te *Vlissingen:* Door W. Mense, te Bodegraven. — Te *Cortgene:* Door J. J. van der Lip, te Leusden. — Te *Holwerd:* Door H. M. L. Wassenaar, te Wommels. — Te *Alkmaar* en te *Hantum:* Door J. G. Knottnerus, te Exmorra. — Te *Paesens:* Door E. Jansen Schoonhoven, te Moerdijk. — Te *Rozenburg* en te *Hoevelaken:* Door J. Kromsigt, te Wijk.

Christelijk Gereformeerde Kerk.

BEROEPEN. Te *Haren:* R. Vos, te Vries. — Te *Schiedam:* J. W. A. Notten, te Middelharnis. — Te *Maassluis:* P. Kapteyn, te Leerdam. — Te *Noordeloos:* H. Schoenmaker, te Aalden.

AANGENOMEN. Te *Zeist:* Door H. W. J. van Baalen, cand.

BEDANKT. Te *Amersfoort:* Door A. Brink te Neuzen.

De reden, waarom Dr. Schouw Santvoort, predikant bij de Ned. Herv. Gem. te Arnhem het beroep naar Leiderdorp heeft aangenomen, is, naar hij aan de gemeente heeft bekend gemaakt, alleen deze, dat hij na zijne jongste ongesteldheid een landelijken werkkring meer voor zich geschikt acht.

School.

Opening der Christelijke school te Nieuw-Vennep, gemeente Haarlemmermeer.

Volgens eene ons welwillend door het Bestuur toegezonden mededeeling, werd op 26 November in gemelde gemeente de school voor Geref. onderwijs feestelijk geopend. Nadat zich ten 9 uur een 70tal leerlingen, door hunne ouders vergezeld, hadden laten inschrijven, vereenigde zich ten 10½ uur een talrijk belangstellend publiek in het doelmatig ingerigt schoolgebouw. Hartelijk heette de voorzitter van 't bestuur, de WelEerw. heer Ds. Goris, allen welkom, en besprak op treffende wijze de reden waarom, het beginsel waaruit en de hoop waarmede het bestuur was werkzaam geweest. De hoofdonderwijzer, de heer J. van Doorn, beschouwde daarna de roeping van den Christ. Ger. onderwijzer uit een maatschappelijk en uit een Christelijk oogpunt, en verbond zich met het oog op den Almagtige plegtig aan het bestnur, aan zijne leerlingen en hunne ouders. Nadat nog door den burgemeester der gemeente en door den voorzitter van het plaatselijk schoolbestuur woorden van adhaesie gesproken waren, werd de plegtigheid door Ds. Goris met dankzegging gesloten.

Het *Correspondentieblad* der Vereeniging van Christelijke onderwijzers geeft den volgenden staat van het aantal Christelijke scholen in de verschillende provinciën: Groningen 19, Friesland 35, Drenthe 7, Overijssel 14, Gelderland 26, Utrecht 21, Noord-Holland 26, Zuid-Holland 28, Zeeland 13, Noord-Brabant 15, Limburg 2. Te zamen 236 Christelijke scholen.

De Hoofdcommissie der Vereeniging voor Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs berigt in *de Hoop des Vaderlands*, dat de voorgenomen lezingen, althans dezen winter, geen voortgang kunnen hebben, daar zich het vereischte getal Hulpvereenigingen niet heeft aangemeld. Wel vond het plan vrij algemeen bijval, doch financiële bezwaren en andere omstandigheden legtden moeijelijkheden in den weg, die de Hoofdcommissie ditmaal niet in staat is geweest te overwinnen.

Te Aalten werd 30 November eene Christelijke school geopend met 120 kinderen. De president van 't bestuur, ds. Breukelaar, opende de feestelijke zamenkomst met gebed en dankzegging aan God, en wees op de noodzakelijkheid en het doel der Christelijke scholen. Vervolgens spraken nog onderscheidene broeders een hartelijk woord en wenschten Aalten geluk met het groote voorregt, van nu eene *Christelijke* school te bezitten. Daarna rigtte de onderwijzer, de heer F. Uittenbroek, een bemoedigend woord tot het bestuur, de ouders en de kinderen, en wenschte dat de band der liefde, aanvankelijk zoo heerlijk geopenbaard, steeds naauwer mogt worden toegehaald, om voor elkander te zoeken het heil dat in Christus is. Een vijftal onderwijzers van andere plaatsen spraken insgelijks een gepast woord tot ouders en kinderen, alsook tot den onderwijzer. De burgemeester, de schoolopziener en de president der plaatselijke schoolcommissie waren mede bij de opening tegenwoordig en gaven de verzekering, overeenkomstig de wet, anderer overtuiging steeds te zullen eerbiedigen. — Met gebed en dankzegging werd het feest besloten.

De finantiën der nieuwe school verkeeren in geen gunstigen toestand. Zij bezit niet eens het benoodigde aantal bijbels! Wie helpt haar gaarne uittrekselen geven uit elk der deelen, maar waartoe? De vertaalster heeft uit *The Workman*, een Engelsch door ambachtslieden veel gelezen tijdschrift, het volgende in haar Voorwoord overgenomen: »Het is een door en door belangrijk en leerrijk verhaal. Het is geene fictie, maar eene ware gebeurtenis, en de zelfopofferende toewijding waarvan het gewaagt, is eene werkelijkheid." Dit laatste verhoogt de waarde van het boek in mijne schatting *grootelijks*. Want ik hecht weinig gewigt aan al de verdichte beschrijvingen van zelfopoffering; wij hebben behoefte aan werkelijkheid, en daarom is dit boek zeer aan te bevelen.

C. S.

Zending.

De *Nederlandsche Zendingvereeniging* werd dezer dagen verblijd door eene aanzienlijke gift. Door tusschenkomst van haren Agent alhier, den heer W. J. van Beek, ontving zij van eene onbekende zes obligatiën 5 pCt. Brazilië, ieder groot £ 100 of *f* 1200 nominaal, en vijf obligatiën 5 pCt. Rusland, ieder groot *f* 1000 nominaal, te zamen een wezenlijke waarde uitmakende van ruim *f* 10,000. De milde geefster heeft er de bepaling bijgevoegd dat, tot zoolang zij daarover anders beschikt, het kapitaal moet bewaard worden en alleen de rente, ruim *f* 600 bedragende, ten beste der Vereeniging mag worden gebruikt.

Aangaande het *zendingswerk in Japan* komen moedgevende berichten in. Te *Yokohama* o. a. bloeit thans eene kleine christelijke gemeente, waaronder ook eene vrouw, de eerste Japansche, die den moed had, om niettegenstaande de wet er den doodstraf op gesteld heeft, Christin te worden.

Nog wordt van daar gemeld, dat het Japansche Gouvernement, door den invloed der Westersche mogendheden er weldra toe gebragt zal worden, om de oude wetten, die het christendom op straffe des doods verbieden, op te heffen, zoo al niet officiëel — uit vrees voor de Boeddhistische priesters, — dan toch in zooverre dat de rechtbanken voortaan elke klacht betrekkelijk de belijdenis van het Christendom als niet gedaan zullen beschouwen.

Het *Diaconessenhuis te Kaiserswerth* heeft onlangs zijn 33ste *jaarfeest* gevierd. Deze inrichting telt thans 54 zoogenaamde moederhuizen met 2106 diaconessen. Deze arbeiden op 520 posten, 143 meer dan voor drie jaren. Het diaconessenhuis te Kaiserswerth heeft zelf 150 posten, 9 meer dan in 't vorige jaar, met 530 zusters, 10 meer dan in 't vorige jaar. Zeven zusters zijn dit jaar gestorven, onder welke de eerste diacones, Geertruida Reichardt.

Boekbeschouwing.

Heden en Verleden. Dichtbundel door Erica. Utrecht, Kemink en Zoon.

De naam der schrijfster is niet onbekend, en de deels nieuwe, deels uit andere werken bijeenvergaderde stukjes, zijn eenvoudig doch liefelijk. Allen zijn niet van dezelfde gehalte, maar allen zijn lezenswaardig. Ik beken, dat ik het eerst las: »Na het overlijden van Mr. I. da Costa op 29 Mei 1860," en de volgende regelen bevielen mij bijzonder:

„Statig ruischten zijne zangen
't Hallelujah der Hebreën,
En 't verleden, en het heden,
Smolt met de eindeloosheid in één.
't Godsbestuur der went'lende eeuwen,
En de stem der profetie,
Vloeiden in zijn lied te zamen
Tot de reinste harmonie.

Het eerste en het laatste vers van dat lied vormen eene treffende tegenstelling, en beiden zijn juist en diep gevoeld. Onmiddelijk volgt: »Loofhuttenfeest," en Erica zal mij zelve toegeven, da Costa had dit feest anders gevierd. Doch zij heeft gegeven wat God haar gaf, en daarvoor danken wij Hem met haar.

Het laatste Kersfeest met mijne kinderen.

Een diep aandoenlijk boekje, dat in teedere en bijzonder krachtige taal de magt der genade, zoo als zij zich ook aan de kiuderen verheerlijkt, beschrijft. De voorrede, door Ds. van Rhijn, zegt al wat daarover te zeggen valt, en is zoo als het geheele boekje, een woord uit het hart tot het hart.

Emanuel Morton, of alles voor den Heer, door Anna Shipton. Utrecht, J. Bijleveld.

De schrijfster is mij persoonlijk bekend en is in Engeland zeer hoog geacht. Zij schrijft liefelijk en werkt ijverig voor 's Heeren eer. Het bestaat uit zes afdeelingen, en men zou zeer

Liefdegaven.

CHRISTELIJKE WEESINRIGTING: *„Geloof en Liefde," aan de Hoofdvaart te Haarlemmermeer.*

Dankbaar vermelden de ondergeteekenden dat wederom ontvangen is: *f* 9.56½ uit de *bus voor arme weezen* in het evangelisatiegebouw: *Eben-Haëzer* en *f* 6,95 uit de bus in *Geloof en liefde*. Deze weesinrigting wordt dringend aanbevolen in het gebed der Christenen, opdat de Heer ons vergunnen moge, om aan zestien arme verwaarloosde weezen eene christelijke opvoeding te geven.

Haarlemmermeer, 28 Nov. 1969. E. J. van Wisselingh JPz. *Pred.* R. Thomas, *Penningmeester.*

NED. VEREENIGING VOOR ISRAËL.

Hulp-Vereeniging Hierosolyma Capta & Ladder Jakobs, voor Suriname.

Onder hartelijke dankbetuiging ontvangen van N. N. door Ds. P. A. G. van Hoogenhuize, Pred. te Heino, *f* 10, van mevrouw de Wed. W. Zeelt, *f* 5; mejufvrouw D. E. Jaspers, te Utrecht, te zamen *f* 7,70; mejufvrouw Snappen, door mejufvrouw H. Reidingh, te Arnhem, *f* 0,48, en aan contributie van mej. A. Bloemendaal, te Arnhem, *f* 1,50; door den heer H. Franken te 's Hage bijeen verzameld *f* 23; van den heer J. J. B. *f* 2,50; van J. B. uit M. een coupon groot *f* 2,97.

J. H. Stoové,
Amsterdam, 2 December 1869. *Penningm. Afd. Amsterdam*

NEDERL. GEREF. ZENDINGS-VEREENIGING.

Onder hartelijke dankbetuging ontvangen uit het dankbare Javaantje, van den heer J. Vixeboxe, te Almelo, door den heer J. Muusse, *f* 2,75; van mevrouw W. Zeelt, *f* 5. en aan contributie van mej. H. Reidingh, te Arnhem, *f* 3; van mej. Antje, te Bloemendaal, idem, *f* 1.50; van N.N. *f* 1,50.

J. H. Stoové,
Amsterdam, 2 December 1869. *Penningm. Afd. Amsterdam.*

Op verzoek vermeldt de ondergeteekende gaarne de ontvangst door den heer D. Bakker Jr., namens Ds. Vissing, te Bolsward, van *f* 1,50, met verwijzing voor de overige giften naar ons organ *de Heidenbode*; door den heer P. N. de Vries van de Zendings-vereeniging in de Willemstraat *f* 17,50.

L. van der Hans,
Algem. Penningmeester.

NEDERL. GEREF. ZENDINGSVEREENIGING.

Afdeeling Heidenpenning.

Onder hartelijke dankbetniging ontvangen van den van Mej. Humbrocht *f* 0.25; jongeheer Jacobus *f* 1.

Amsterdam, 2 Dec. 1869. M. C. Stoové—Le Blanc.
Penningmeesteresse Afd. Heidenp.

HONGERSNOOD TE ARUBA.

Onder hartelijke dankbetuiging ontvangen van de Jongedochterskring, „onze hulp is van den Heere," door den heer A. v. H. *f* 8. Dat nog vele dit moge navolgen is de bede van

Amsterdam, 2 December 1868. J. H. Stoové.

SCHOTSCHE ZENDINGSKERK.

Onder hartelijke dankzegging ontvangen het ⅓ eener gehouden collecte *f* 3,21⅝ in een bidstond door Abr. van Gelderen in Friesland voor de behoeftige Proselieten en bij Ds. Theod. J. Meijer als kersgave van Jonkvr. S. C. R. *f* 12,50. *Namens het Bestuur*

J. H. Stoove, *Penningm.*

Dr. Capadose heeft in de laatste maanden in hartelijken dank voor de Evangelisatie in Spanje ontvangen: Van de Kinder-Zend. Vereeniging te Wageningen *f* 1,—; van J. L. te Haarlem *f* 4,95; van M. d'E. te 's Hage *f* 2,50; door Ds. Smitt van de Jongelings-vereeniging te Ezinga *f* 20,58; van M. K. te Groningen *f* 20,—; van N.N. *f* 5,—; van B. v. P. *f* 10,—; van M. *f* 5,—; door Ds. P. v. Amst. van twee vrienden te Groningen *f* 10,—; door Mevr. G. v. P. van Mevr. V. V. D. voor de kinderen der verdrukte geloofsgenooten in Spanje *f* 9,80; door dito van N.N. Evangelisatie in Spanje *f* 10,—; van de Zend.-Vereeniging te Heemstede *f* 25,—; van Mej. E. Utrecht *f* 10,—; van Ds. V. S. Woerden *f* 10,—; door J. M. uit Noord-Holl. in de Bijbeltent der internat. tentoonstelling te Amst. *f* 14,16; van Ds. L. de G. door P. V. *f* 1,—; door dea heer Kruit, van de Comm. van de nieuwe afdeeling van Gustaaf-Adolph V. *f* 100,—; van B. te Harlingen *f* 1,—; door Ds. Donner uit de Vereeniging tot het houden van Bidst. in Leiden *f* 12,—; van Mev. v. H. *f* 5,—; van L. J. 's Hage *f* 3.96; door Ds. van R. te Wassenaar van N.N. *f* 25,—; van Mevr. de Wed. V. te 's Hage voor de scholen van Mev. Tugwell in Spanje *f* 20,—.

NEDERL. VEREENIGING VOOR ISRAEL.

Onder hartelijke dankzegging en vriendelijke aanbeveling, ontvangen van Ds. J. T. F. U. Lauts te Oosterland bij Zierikzee *f* 1; door tusschenkomst van S. Moora, in de Bijbeltent ontvangen, van S. uit Noord-Holland, 2 coupons te zamen groot *f* 9,44; door J. H. Stoové, in de collecte in de Schotsche Zendingskerk *f* 1; van Ds. J. van Walsem te Apeldoorn, namens de Christel. Jongel. Vereen. aldaar *f* 7,78; van Jetje Dirks te Velp bij Rozendaal *f* 2,50; van J. J. door tusschenkomst van J. J. Janss te Overveen bij Haarlem *f* 5; van Antje Bloemendaal op Rijnheuvel te Arnhem *f* 1,50; door den zendeling J. Schlitt, collecte bij den bidstond voor Israël te Alphen *f* 10,46; van de Christel. Jongel. Vereen. te Zwolle *f* 10; van idem te Heerenveen *f* 5; van W. ten Hoeve te Heerenveen *f* 1; door den zendeling C. Geel, collecte bij den bidstond voor Israël te Zwammerdam *f* 3; van B. H. Kuipers te Scharnegoutum *f* 1, en door ZEd. van de Christel. Jongel. Vereen. aldaar *f* 5; van D, Brat te Zaandam, nevens de contributie van de leden, uit de collectebus *f* 4; door J. Bril te Nieuwvliet van P. C. P. uit Retranchement *f* 1; van M. D. S. uit Kadzand *f* 1; van Ds. Guldenarm te Oosthem de helft eener collecte voor den Evangelie-arbeid onder Israël, gehouden in de Hervormde gemeente te *Oosthem c. a. f* 47,575, en nog door ZWEerw. van N.N. te F. *f* 1. Mogt dit goede voorbeeld elders navolging vinden; dat geve de Heer.

Voor de Evangelie-verkondiging onder Israël op Suriname mogt ik ontvangen: van de afdeeling Oude Wetering *f* 8,50; van de Zustervereeniging alhier, der Nederl. Vereen. voor Israël als saldo van de opbrengst der verloting van de nog resterende goederen van de Bazar voor Suriname in 2 giften te zamen *f* 143; van A. Miller te Paramaribo *f* 300; van Ds. J. Brummelkamp te Tiel namens de Christel. Vrouwenvereeniging aldaar *f* 5; door J. H. Stoové alhier, uit de collecte in de Schotsche Zendingskerk *f* 1; van Jetje Dirks te Velp bij Roozendaal *f* 1,50; collecte in de Schotsche Zendingskerk op Zondagavond 21 November, voorganger Ds. D. Rijnders te Alkmaar *f* 20,44, en van Mevr. C. B. v. d. W. te H. *f* 1; door den zendeling C. Geel, collecte bij een bidstond voor Israël te Zwammerdam *f* 1,25; door Ds. Theod. J. Meijer alhier, collecte bij een bidstond voor Israël te Utrecht *f* 2,71; en door Abr. van Gelderen, colporteur, ⅓ gedeelte van de collecte bij een bidstond voor Israël in Friesland *f* 3,21.

De Heer gebiede over dit alles Zijn onmisbaren zegen, en wekke nog velen op om de zending onder Israël met gebed en gaven te steunen. *Namens het Bestuur*

9 Dec. 1869. G. J. C. Cavalje,
Best. alg. Penningm.

Nog bij den ondergeteekende ontvangen ten behoeve van den arbeid *onder de Joden in Rusland*, door tusschenkomst van J. Bril te Nieuwvliet, van M. de M. te West-Kapelle (Zeeland) *f* 7,29.

9 December 1869. G. J. C. Cavalje.

Nederl. Stoomdrukkerij, Nieuwendijk, L 76, Amsterdam.